

Οι μπέηδες του αλβανικού Νότου,
απέναντι στον Αλή Πασά Τεπελενλή
και την Ύψηλή Πύλη. Η περίπτωση της
οικογένειας Βλόρα της Αυλώνας

Η πόλη και η επαρχία Αυλώνας

Η ΑΥΛΩΝΑ (VLORA Ή VLORË ΣΤΗΝ ΤΟΣΚΙΚΗ και Vlonë στη γκέγκικη διάλεκτο), μία από τις αρχαιότερες πόλεις του ιστορικού αλβανικού χώρου (6ος αιώνας π. Κ. Ε.) με το όνομα [ο] Αυλών (: κοιλότητα μεταξύ λόφων) και είναι μία από τις τρεις κερκυραϊκές-κορινθιακές αποικίες της ιλλυρικής ακτής μαζί με τις βορειότερες Απολλωνία και Επίδαμνο (Δυρράχιο/Durrës). Η νεότερη και σύγχρονη ελληνική ονομασία της είναι [η] Αυλώνα ή [ο] Αυλώνας, η τουρκική/οθωμανική Awlonya, η ιταλική —την οποία δανείστηκαν οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές— Valona ή Vallona, ενώ στην εβραϊκή σημειώνεται ως Avilona¹ και στη βενετική διάλεκτο ως Analona.² Η πόλη-λιμάνι, βρίσκεται στο νοτιο-δυτικό μέρος του σημερινού αλβανικού κράτους, είναι κτισμένη στην κορυφή ομώνυμου κόλπου και προστατεύεται από την ορεινή βόρεια απόληξη των Ακροκεραύνειων (Karaburun, Linguetta, Γλώσσα), και το νησί Σάζαν (Sazan, ο αρχαίος Σάσων).³ Σε απόσταση περίπου τριών χιλιομέτρων νοτίως της πόλης σε έναν απόκρημνο λόφο βρίσκεται η καστροπολιτεία της Κάνινας (Kalaja e Kanipës) το φρούριο της οποίας, κατά τον Ληκ (William M. Leake), χρονολογείται από την ελληνοιστική εποχή.⁴

Το 395 Κ. Ε. όλες οι αλβανικές επαρχίες —που τότε εντάχθηκαν στην επαρχία της Νέας Ηπείρου (Epirus Nova ή Illyria Graeca)— ενσωματώθηκαν στην Ανα-

τολική Ρωμαϊκή (Βυζαντινή) Αυτοκρατορία, και σχημάτισαν μαζί με τις περιοχές της σημερινής Σερβίας, του Μαυροβουνίου, της Κροατίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της ΠΓΔΜ, του δυτικού μέρους της Βουλγαρίας και του μεγαλύτερου μέρους της Ελλάδας, την επαρχία του Ιλλυρικού (*Praefectura Praetorio per Illyricum*). Ειδικότερα, η Αυλώνα, η Κάνινα και η ευρύτερη περιοχή διοικούνταν από αξιωματούχο που έφερε τον τίτλο του σεβαστοκράτορα με έδρα το κάστρο Πλότσα Σεβάστερ (*Ploča Sevaster*) κοντά στο Κούντες (*Kudhës*), «τρεις ώρες ανατολικά» της Αυλώνας.⁵ Το 1205, η περιοχή εντάχθηκε στο νεοσυσταθέν, τότε, Δεσποτάτο των Ιωαννίνων έκτοτε, και μέχρι το 1372 που κατελήφθη από τους οίκους των Μπάλσα (*Balsa*) και Μουζάκη (*Muzaka*), διοικήθηκε διαδοχικά από Βυζαντινούς, Νορμανδούς, Σέρβους και Βούλγαρους. Μετά το θάνατο του Μπάλσα Β' (Σεπτέμβριος 1385) πέρασε στη χήρα του αδελφού του, κόρη του δεσπότη Μπερατίου και Αυλώνας, Κομίτα Μουζάκη-Κομνηνή τέλος, το 1396, η περιοχή κληρονομήθηκε από την κόρη της Κομίτας, Ρουτζίνα, και το σύζυγό της Μίρκσα Τσάρκοβιτς (*Mrkša Žarković*), σέρβο ευγενή από τη Ζέτα,⁶ ο οποίος εμφανίζεται με τους τίτλους «*dominus Avlonae*», «ηγεμών Κανίνων» ή «*Ré di Serbia*.»

Τον Ιούλιο 1417, οθωμανικές δυνάμεις εισέβαλαν στην περιοχή και κατέλαβαν την πόλη καθώς και την παρακείμενη καστρόπολη της Κάνινας. Στην περιοχή της Αυλώνας, μετά και από μία αποτυχημένη βενετική απόπειρα ανακατάληψής της τον επόμενο χρόνο (1418), εγκαθιδρύθηκε οθωμανική διοίκηση με επικεφαλής *σαντζάκμπεη* (*sancakbeyi*). Η πόλη, το πρώτο λιμάνι που κατέλαβαν οι Οθωμανοί στην Αδριατική, χρησιμοποιήθηκε ως προγεφύρωμα για επιδρομές εναντίον των Ιονίων Νήσων και της Απουλίας στο νοτιο-ανατολικό άκρο της ιταλικής χερσονήσου. Η επαρχία της Αυλώνας θα παραμείνει μέρος της επικράτειας των Οσμανιδών επί 496 χρόνια, έως το 1913 – εκτός από μία εξάμηνη περίοδο βενετική κατοχής από τον Οκτώβριο 1610 έως τον Μάρτιο 1611.⁷

Στην περιοχή επιβλήθηκε, σχεδόν εξαρχήςαμέσως μετά την κατάκτησης, άμεσος οθωμανικός έλεγχος διαμε της εφαρμογή του τιμαριωτικού συστήματος που συνεπαγόταν συστηματική καταγραφή πληθυσμού και προσόδων.⁸ Ωστόσο, δεν επρόκειτο για μία δραματική ανατροπή της προγενέστερης κατάστασης, αφού εκχωρήθηκαν τιμάρια κυρίως σε χριστιανούς *σπαχήδες* (*şirahi*),

μέλη παλαιών ντόπιων φεουδαλαρχοντικών οικογενειών.⁹ Τα Κατάστιχα Τιμαριών της περιόδου 1430-1432 δείχνουν ότι το 70 % των τιμαριών του αλβανικού νότου ανήκαν σε γηγενείς Αλβανούς.¹⁰ Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο εξισλαμισμός, παρά τα γενικώς κρατούντα, δεν θεωρήθηκε ως απαραίτητη προϋπόθεση για την απόδοση τιμαριών και η οθωμανική εξουσία αρκέστηκε στην πίστη και υποταγή των χριστιανών τιμαριούχων της. Ο Εκρέμ Μπέης Βλόρα¹² δίνει την πληροφορία ότι περί το 1450 η οικογένεια Μουζάκη είχε 80 χωριά στην πεδιάδα της Μουζακιάς, ενώ ανάλογης έκτασης γαίες διαχειρίζονταν στην ίδια περιοχή οι οικογένειες Ματαράγκα (Mataranga, Matrënga) και Αρανίτη (Araniti, Arianiti), όλες τους εξέχοντα μέλη των προ-οθωμανικών αυθεντιών.¹² Περαιτέρω, παραχωρήθηκε σε ντόπιους χριστιανούς προκρίτους η αρμοδιότητα διαχείρισης της συλλογής φόρων – κάτι σύνηθες σε νέο-κατακτημένες περιοχές των Βαλκανίων με χριστιανικό πληθυσμό. Βεβαίως, οι Οθωμανοί, οδηγήθηκαν στη συγκεκριμένη επιλογή λαμβάνοντας υπόψη τη σχεδόν παντελή απουσία μουσουλμανικού στοιχείου στην χριστιανική/ορθόδοξη περιφέρεια της Αυλώνας (πλην των ενόπλων σωμάτων που έδρευαν εκεί) και την ως εκ τούτου αντικειμενική αδυναμία άμεσης συγκρότησης μηχανισμού από μουσουλμάνους για τη διακυβέρνηση της επαρχίας.¹³

Στο επόμενο διάστημα, οι εκούσιοι εξισλαμισμοί, αρχικά μεταξύ των μελών της άρχουσας τάξης (μέχρι το τέλος του 15ου αιώνα είχαν απομείνει ελάχιστοι χριστιανοί τιμαριούχοι) και στη συνέχεια των ευρύτερων στρωμάτων του πληθυσμού, καθώς και οι ακούσιοι/βίαιοι, κυρίως μέσω του συστήματος ντεβσιρμέ (devşirme), κατέστησαν δυνατή τη διακυβέρνηση της περιοχής κυρίως από εξισλαμισμένους Αλβανούς, αφού δεν έχει καταγραφεί κάποια σημαντική εισροή Τουρκμένων από την Ανατολία ή άλλων μουσουλμανικών εθνοτήτων, στην επαρχία Αυλώνας/Μπερατίου ή, γενικώς, στις αλβανικές οθωμανικές επαρχίες. Έχουν καταγραφεί μόνον οι εποικισμοί, α] ενός μικρού αριθμού εξόριστων από την επαρχία της Κόνιας της κεντρικής Ανατολίας β] ημι-νομάδων τουρκμένων Γιουρούκων¹⁴ από διάφορες επαρχίες της Ανατολίας που εγκαταστάθηκαν στα ορεινά ανατολικά της περιοχής της Δίβρης (Dibër), στη σημερινή βορειοανατολική Αλβανία, και ανέλαβαν τη φύλαξη του οδικού άξονα Αλβανίας-Ρούμελης και γ] εκτοπισμένων από διάφορες περιοχές της Ανατολίας.¹⁵

Μέχρι το 1466, το σύνολο των νότιων αλβανικών περιοχών που είχαν τεθεί

υπό οθωμανική κυριαρχία συγκρότησαν το ενιαίο μεγάλο σαντζάκι της Αρβανιτιάς (Arnavud-ili sancağı), το οποίο διαιρέθηκε σε εννέα υποδιοικήσεις (βιλαέτια):¹⁶ Αργυροκάστρου, Κλεισούρας (Këlcyrë / Klisura), Κάνινας, Μπερατίου, Τιμορου (Timorindje), Σκράπαρ, Παύλο-Κούρτικ (Pavlo-Kurtik), Τσάρταλος (Çartalos) και Κρούγιας (Krujë /Kruja).¹⁷ Τέλος, οι βόρειες επαρχίες της Γκεγκαρίας διατήρησαν την αυτονομία τους υπό τη διοίκηση φυλετικών αρχηγών, υπό σουλτανική επικυριαρχία. Στη συνέχεια, μετά την κατάκτηση του κάστρου του Ελμπασάν (Elbasan / Elbasani) το 1466 από τον Μωάμεθ Β΄ Πορθητή (Mehmed II, Fatih, β. 1444-1446 & 1451-1481), έλαβε χώρα νέα διοικητική διαίρεση με τέσσερα ξεχωριστά σαντζάκια: του Ελμπασάν στο κέντρο (μετά την κατάληψη του κάστρου ο Μωάμεθ Β΄ ίδρυσε εκεί πόλη που αποτέλεσε το προγεφύρωμα του Ισλάμ στην ευρύτερη περιοχή),¹⁸ της Αυλώνας στο νότο, της Αχρίδας (Ohër) ανατολικά και το 1479, της Σκόντρας στο βορρά.¹⁹ Την ίδια περίπου περίοδο (τέλη του 15ου αιώνα) τα εδάφη που δεν εντάχθηκαν στα παραπάνω σαντζάκια εντάχθηκαν στο σαντζάκι των Ιωαννίνων (Yanya Sancağı).

Έτσι, από το 1482 έως το 1538 η εκτεταμένη περιοχή με βόρειο σύνορο τον ποταμό Σκούμπη (Shkumbin: ο αρχαίος Γενούσος), που εκβάλλει στην Αδριατική βόρεια της Αυλώνας, και αποτελεί φυσικό σύνορο ανάμεσα στην Γκεγκαρία και τη Τσοκαρία,²⁰ και νότιο σύνορο τον ποταμό Καλαμά (ο αρχαίος Θύαμις) που εκβάλλει στο Ιόνιο βορείως της Ηγουμενίτσας, συγκροτήθηκε διοικητικά σε ξεχωριστό “συνοριακό σαντζάκι” (serhad sancak)²¹ με κέντρο την πόλη της Αυλώνας²² και επικεφαλής ‘μπέη των συνόρων’ (serhad bey) – κάτι ανάλογο με τον ‘κόμη των άκρων’ της Δύσης, τον μαργράβο.²³ Το σαντζάκι περιλάμβανε, σύμφωνα με πληροφορίες που παρέχουν οθωμανικά κατάστιχα των ετών 1506 και 1520, επτά πόλεις (Αυλώνα, Μπεράτι/Berat. Αργυρόκαστρο/Gjirokastrë, Τεπελένι/Tepelenë, Πρεμετή/Premetë, Μπόγκοβα/Bogovë, Σκράπαρ/Skra-par), επτά κάστρα και άγνωστο αριθμό χωριών. Στην πρωτεύουσα Αυλώνα έδρευε μόνιμη οθωμανική φρουρά και στο λιμάνι της ναυλοχούσε μικρή ναυτική μούρα.

Εκείνη την περίοδο, περί το 1500, στο σαντζάκι της Αυλώνας καταγράφηκαν 33.570 χριστιανικά νοικοκυριά (hane), 1.344 μουσουλμανικά και 553 εβραϊκά (528 στην πόλη της Αυλώνας και 25 στην πόλη του Μπερατίου) – κάτι που

δείχνει ότι 80 χρόνια και πλέον μετά την κατάκτηση της επαρχίας οι χριστιανοί εξακολουθούσαν να είναι η συντριπτικά πλειοψηφούσα θρησκευτική κοινότητα. Παρόμοια εικόνα εμφανίζουν και τα υπόλοιπα αλβανικά σαντζάκια:

Σαντζάκια	Χριστιανικά Νοικοκυριά	%	Μουσουλμανικά Νοικοκυριά	%
Σκόντρα [Skodra]	23,859	95,5	1,116	4,5
Οχρίδα [Ohrid]	32,748	98,1	641	1,9
Ελμπασάν [Elbasan]	8,916	94,4	526	5,5
Γιάννενα [Yannina]	32,097	98,1	613	1,9
Αυλώνα [Valona]	33,570	96	1,344	4

Ο επικεφαλής της επαρχίας, οθωμανός *σαντζάκιμπεης* ασκούσε τη διοίκηση με τη συνδρομή επτά *ιεροδικαστών-καδήδων* που η παρουσία τους υποδηλώνει την ύπαρξη επτά *καζάδων*, 68 *ζαΐμηδων* (*zaim*), *τιμαριούχων* με ετήσια εισοδήματα από 20 έως 100 χιλιάδες άσπρα και 479 *σπαχήδων*, *τιμαριούχων* με ετήσια εισοδήματα έως 20 χιλιάδες άσπρα. Εκτός από τις ντόπιες ‘φεουδαλικές’ *ιππικές ένοπλες δυνάμεις των ζαΐμηδων και των σπαχήδων*—που στρατολογούσαν από τα *τιμάρια* τους άλλους 654 πλήρως εξοπλισμένους *ιππείς τζεμπελήδες* (*cebeli*)—το *σαντζάκι* διέθετε επιπλέον *γενιτσαρική πεζική δύναμη* 346 *μουσταφήδων* (*Mustahfiz*) και 107 *αζάμπηδων* (*Azab*) για τη φύλαξη των κάστρων.²⁵

Σύμφωνα με τα ίδια κατάστιχα, το *σαντζάκι* της *Αυλώνας* ήταν μεγαλύτερο των άλλων τριών—της *Σκόντρας*, του *Ελμπασάν* και της *Αχρίδας*—και το πλουσιότερο, με ετήσια απόδοση προς το σουλτανικό θησαυροφυλάκιο 32.000 βενετικά δουκάτα (περίπου 19.200.000 άσπρα).²⁶ Στο *σαντζάκι* βρισκονταν οι επτά από τις 19 πόλεις του αλβανικού χώρου, και η πρωτεύουσά του, η *Αυλώνα*, που αριθμούσε 4.000–5.000 κατοίκους, ήταν το μόνο αστικό κέντρο με αξιοσημείωτη βιοτεχνία και αναπτυγμένο εσωτερικό αλλά και εξωτερικό εμπόριο, που έως

ένα βαθμό οφειλόταν στην εβραϊκή παροιμία, μία από τις παλαιότερες της Ευρώπης που τη συγκροτούσαν Ρωμανιότες Εβραίοι (*Griegos*) που διέμεναν στην πόλη από την ρωμαϊκή περίοδο καθώς και τρία κύματα φυγάδων, το πρώτο των *Italianos* από την Απουλία το 1290 που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την περιοχή για να αποφύγουν το βίαιο εκχριστιανισμό τους, το δεύτερο από την Ιβηρική Χερσόνησο (Καστίλη, Καταλονία και Πορτογαλία) στα τέλη του 15ου αιώνα (1492 και 1497) και το τρίτο περί το 1550 από την Αγκώνα. Έτσι, κατά μία πληροφορία, στα μέσα του 16ου αιώνα ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλης άγγιζε το 50 % και διαχειριζόταν το μεγαλύτερο μέρος των εμπορικών δραστηριοτήτων. Όμως, το 1688, στη διάρκεια του Βενετο-οθωμανικού Πολέμου οι Εβραίοι της Αυλώνας, πλην ελαχίστων, μετακινήθηκαν για λόγους ασφαλείας στο Μπεράτι, και στη συνέχεια διασκορπίστηκαν σε Ιωάννινα, το Μοναστήρι, και την Καστοριά.²⁷ Από το λιμάνι της Αυλώνας —το οποίο κατά τον κόμη Karaczay, ήταν το ασφαλέστερο της ιλλυρικής ακτής και διέθετε τριά ασφαλή αγκυροβόλια—²⁸ εισάγονταν αγαθά από την Ευρώπη, και υφάσματα (βελούδινα και μπροκάρ) από την Προύσα (*Bursa*), πόλη της βορειοδυτικής Ανατολίας, και την Ίστανμπουλ, ενώ γίνονταν εξαγωγές ορυκτής πίσσας σε μεγάλες ποσότητες.²⁹

Τα Αλβανικά Σαντζάκια
(Δεύτερο μισό του του 15ου αιώνα)³⁰

Σαντζάκια	Καζάδες	Πό- λεις	Κά- στρα	Χω- ριά	Χρ. *	Μουσ. *	Εβρ. *	Σ. *	Κ. *	Ζ. *	Σπ. *	Τζ. *	Μου. *	Φ.Π. *
Σκόντρα Skodra Isk- enderiye Shkodër	Iskenderiye Podgoridja Bihor Ipek Prizrin Karadadagh	5	6	895	23,355	371	-	1	4	8	137	?	297	4,392,910
Αυλώνα Valona Awlonya Vlorë	Belgrade Iskara-par Premedi Bogonya Depedelen Argirikasri Awlonya	7	7	?	33,570	1,344*	553**	1	7	68	479	654	453	6,991,830*
Ελμπασάν Elbasan	Elbasan Cermenija Ishbat Dirac	3	4	250	8,916	526	?	1	3	2	109	1,031	650	1,260,087
Οχρίδα Ohrid Ohri Ohër	Ohri Dibra Akcahi-sar Mat	6	6	849	32,648	623	-	1	4	8	388	655	193	2,947,949

*. Χρ.: Χριστιανικά νοικοκυριά. Μουσ.: Μουσουλμανικά νοικοκυριά. Εβρ.: Εβραϊκά νοικοκυριά. Σ: Σαντζάκιμπειηδες. Κ.: Καδήδες. Ζ.: Ζαϊμηδες. Σπ.: Τιμαριούχοι σπαχήδες. Τζ.: Τζεμπελήδες. Μου.: Μουσταφήδες. Φ.Π.: Φορολογικές πρόσο-δοι

** Αυτοί οι αριθμοί είναι για τους καζάδες του Μπερατίου, Αργυροκάστρου και Αυλώνας

*** Αυτοί οι αριθμοί είναι για τους καζάδες της Αυλώνας (528) και του Μπερατίου (25)

Το 1538, το σαντζάκι της Αυλώνας/Μπερατίου υπήχθη στο μεγάλο βεζίρη και έτσι ο μπέης του σαντζακιού έγινε εκπρόσωπος του σουλτάνου και δεν εποπτευόταν από το γενικό κυβερνήτη (μπεηλέρμπεη) της Ρούμελης. Έκτοτε, μαζί με τα σαντζάκια των Ιωαννίνων, του Δέλβινου (Delvinë), του Ελμπασάν, της Αχρίδας και της Σκόντρας θα αποτελέσουν τις διοικητικές μονάδες του ευρύτερου αλβανικού-ηπειρωτικού γεωγραφικού χώρου μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα που θα ενταχθούν, χωρίς να καταργηθούν, στα δύο νεοσχηματισθέντα μεγάλα πασαλίκια, της Σκόντρας, στο βορρά και των Ιωαννίνων, στο νότο.³¹

Ο οθωμανός περιηγητής του 17ου αιώνα Εβλιγιά Τσελεμπί (Evliya Çelebi, 1611-1684), ο οποίος περιηγήθηκε τις νότιες αλβανικές επαρχίες το 1670, δίνει μία εικόνα της πόλης της Αυλώνας και της ευρύτερης περιοχής. Ο Εβλιγιά, που προσέγγισε την πόλη από το Μπεράτι κινούμενος νότια, αναφέρει ότι διέτρεξε μία εύφορη ύπαιθρο γεμάτη από ευημερούντα χωριά. Εκείνο όμως που τον εντυπωσίασε ήταν το μεγάλο ορυχείο πίσσας στη Σελίνιτσα (Selenica), το οποίο απέδιδε στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο 70 γιουκ (1 yük: 500.000 άσπρα), δηλαδή 35.500.000 άσπρα, ετησίως. Ένα δεύτερο ορυχείο, του οποίου τα δικαιώματα είχαν εκχωρηθεί στον μπέη της Αυλώνας ενίσχυε το θησαυροφυλάκιο με άλλα 10 γιουκ (5.000.000 άσπρα).³² Τα ορυχεία πρόσφεραν εργασία και εισόδημα στους χωρικούς 20 περίπου χωριών της περιοχής τα οποία εξαιρούνταν παντός κυβερνητικού φόρου. Ο Εβλιγιά αναφέρει ότι εκτός από τους χωρικούς της περιοχής εργάζονταν, καταναγκαστικά και αλυσοδεμένοι, θανατοποινίτες και βαρυποινίτες.

Συνεχίζοντας την πορεία του προς νότο μέσα από μία πάντα εύφορη ύπαιθρο προσέγγισε το κάστρο της Κάνινας, το οποίο περιγράφει ως «αγέρωχο και απαράμιλλο,» κτισμένο σε μία ορεινή κορυφή, σε τριγωνικό σχήμα με τρεις πύλες και περιφέρεια 3.000 «βήματα.» Στο εσωτερικό του βρισκόνταν 300 πέτρινα σπίτια σκεπασμένα με κεραμίδια, ένα τζαμί με μιναρέ, αποθήκες σιτηρών και πολεμοφοδίων, και στέρνες νερού. Το φρούριο φυλασσόταν από 400 στρατιώτες που πληρώνονται από τον Εμίναγα (Emin-ağa), τον τελωνειακό αξιωματούχο της Αυλώνας.

Ο Εβλιγιά σημειώνει ότι στα τέλη του 17ου αιώνα, η Αυλώνα ήταν πρωτεύουσα ομνύμου καζά, ενώ πρωτεύουσα του σαντζακιού ήταν η πόλη Μπεράτι για γεωγραφικούς λόγους επειδή βρισκόταν στο κέντρο της επαρχίας. Στην

πόλη υπήρχε οκταγωνικό φρούριο σε μία αμμώδη γλώσσα στην είσοδο του ομώνυμου κόλπου, «ένα πραγματικά αριστουργηματικό οχυρωματικό έργο,» που περιτριγυριζόταν από τείχη ύψους 20 και πάχους 10 πήχων, με οκτώ προμαχώνες στους οποίους ήταν εγκατεστημένες συστοιχίες κανονιών, ενώ όλο το συγκρότημα διέθετε –σύμφωνα πάντα με τον Εβλιγιά– 500 μικρά και μεγάλα κανόνια. Εντός του οχυρού που είχε δύο πύλες, υπήρχαν, ένας εσωτερικός πύργος (*iz-kale*) επτά ορόφων κτισμένος από τον Σουλεϊμάν Α΄ Νομοθέτη (Süleyman I, Kanuni, β. 1520-1566) τζαμί, 300 σπίτια και αποθήκες σιτηρών και πυρομαχικών. Στον πύργο διέμενε ο φρούραρχος (Dizdar-ağa), 12 αξιωματικοί και 400 άνδρες. Επίσης, εκεί ήταν εγκατεστημένοι ο επικεφαλής των σπαχήδων, ο διοικητής των γενιτσάρων, ο καδής (στην ευθύνη του οποίου βρίσκονται 150 ευημερούντα χωριά), ο επιθεωρητής της αγοράς, ο εισπράκτορας των τελών, ο επιθεωρητής τελωνειακών δασμών, ο υπεύθυνος εισπραξής του χαρατσιού [*haraç*: φόρος ακίνητης περιουσίας], ο επικεφαλής αρχιτέκτονας, ένας αξιωματικός του ναυτικού και ο δήμαρχος της πόλης.

Ο οθωμανός περιηγητής δίνει στοιχεία και για την εκτός τειχών, ανοικτή πόλη της Αυλώνας. Η πόλη, κτισμένη σε μία επίπεδη χλωώδη πεδιάδα γεμάτη από μπαξέδες, αμπέλια, λεμονιές, πορτοκαλιές, ελιές, ροδιές και συκιές, είχε 1.000 πέτρινα σπίτια ενός ή δυο ορόφων με κεραμοσκεπές και διαιρούταν σε πέντε μαχαλάδες (*mahalle*: συνοικία) που ο καθένας είχε το τζαμί του. Η Αυλώνα διέθετε άλλα τέσσερα κεντρικά τζαμιά, τρεις μεντρεσέδες (*medrese*: ανώτερη ισλαμική σχολή), πέντε πρωτοβάθμια σχολεία, τρία ενδοναυτικά δερβίσηδων (*teke*), οι δύο του τάγματος των Μπεκτασήδων και ένας του τάγματος των Χαλβετήδων, ένα λουτρό (*hamam*), οκτώ κρήνες (*çesme*), αγορά (*razar*) με 417 μαγαζιά, και τέσσερα πανδοχεία (*han*). Ανάμεσα στην πόλη και την ανοικτή θάλασσα υπήρχε ο οικισμός Ζνέρνec, με 150 χριστιανικά σπίτια. Οι κάτοικοι απασχολούνταν στις αλυκές και με το ψάρεμα.³³ Αν και ο Εβλιγιά δεν δίνει στοιχεία για τη θρησκευτική ταυτότητα της υπαίθρου, διαπιστώνουμε ότι τουλάχιστον στην πόλη της Αυλώνας το μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα πλειοψηφούν χριστιανικό στοιχείο έχει περιοριστεί σε έναν παρακείμενο οικισμό 150 σπιτιών, έναντι των 1.300 (της πόλης και της ακρόπολης) μουσουλμανικών νοικοκυριών. Είναι σαφές ότι ήδη στα τέλη του 17ου αιώνα το Ισλάμ έχει πλέον αρχίσει να επιβάλλεται στη μεγάλη μάζα του πληθυσμού της επαρχίας.

Όταν τον Δεκέμβριο 1804, περίπου 130 χρόνια μετά τον Εβλιγιά, επισκέφτηκε την πόλη ο Ληκ, ένας από τους πλέον αξιόπιστους ευρωπαίους περιηγητές των αλβανικών και των ελληνικών επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Αυλώνα δείχνει να έχει έντονα σημάδια εγκατάλειψης. Σύμφωνα με τον Ληκ, το λιμάνι της διέθετε απλώς μια «ανεκτή αποβάθρα,» και ένα «θλιβερό υποκατάστατο φρουρίου, στο σχήμα τετραγώνου με κατεστραμμένα τείχη, πύργους και λίγα κανόνια.» Η περιγραφή ελάχιστα συμφωνεί με εκείνη του Εβλιγιά που αναφέρεται σε «ένα πραγματικά αριστουργηματικό οχυρωματικό έργο» με οκταγωνικό σχήμα και μεγάλο αριθμό κανονιών. Την ίδια εικόνα εγκατάλειψης δίνει και για το «αγέρωχο και απαράμιλλο» φρούριο της Κάνινας. Ο Ληκ, ωστόσο, θα συμφωνήσει με τον Εβλιγιά ως προς την ευφορία της περιοχής: «η πόλη βρίσκεται σε ένα κοίλωμα στο οποίο υπάρχουν πυκνοί ελαιώνες, μπαξέδες με κηπευτικά, κυπαρίσσια, λεύκες, και οπωροφόρα δένδρα.» Οι ελαιώνες εκτεινόταν έως τους γύρω λόφους ενώ μία δασωμένη πεδιάδα βόρεια υπήρχε. Τέλος, αναφέρει την ύπαρξη λιμνοθάλασσας απέναντι από χριστιανικού οικισμού Ζνέρνεκ που αναφέρει ο Εβλιγιά) ασχολούνται στις αλυκές και με την αλιεία.³⁴

Πληροφορίες για την πόλη, στην αρχή της δεύτερης δεκαετίας του 1800 δίνει και ένας άλλος, γενικώς αξιόπιστος, άγγλος περιηγητής, ο γιατρός Χόλαντ (Sir Henry Holland), ο οποίος δίνει παρόμοια στοιχεία με τον Ληκ, ιδιαίτερα για την γονιμότητα του εδάφους και τις φυτείες πέριξ της πόλης. Σύμφωνα με τον Χόλαντ, η Αυλώνα ήταν μία μουσουλμανική πόλη με 1.000 μουσουλμανικά και μόλις 30 χριστιανικά σπίτια, και με έξι τζαμιά και μία εκκλησία. Τέλος, από το λιμάνι της πόλης εισάγονταν αγαθά από ευρωπαϊκά κράτη και εξάγονταν σιτάρι, καλαμπόκι, ξυλεία, μαλλί, λάδι και ορυκτή πίσσα.³⁵

Τέλος, το 1842, σύμφωνα με στοιχεία που προέρχονται από το χειρόγραφο του κόμη Karaczay, ο πληθυσμός της πόλης που βρισκόταν «ένα τέταρτο του μιλίου από την ακτή του κόλπου, κυμαινόταν μεταξύ 8.000 και 10.000 κατοίκων και ήταν μικτός “Τούρκοι” [δηλαδή Αλβανοί Μουσουλμάνοι και “Χριστιανοί” [δηλαδή Αλβανοί Χριστιανοί]].» Οι Χριστιανοί ασχολούνταν κυρίως με εμπορικά επαγγέλματα ενώ οι Μουσουλμάνοι ήταν ήταν κατασκευαστές «διαφόρων ξύλινων ειδών και όπλων.» Τέλος αναφέρει την παρουσία ενός αξιοσημείωτου αριθμού Εβραίων στην πόλη.³⁷ Ο ίδιος δίνει στοιχεία και για την «πολυπληθή και εύφορη» επαρχία της Αυλώνας/Μπερατίου, η οποία διαθέτει

εκτεταμένα δάση πεύκων που της αποφέρουν μεγάλες ποσότητες καλής ποιότητας ξύλου και ανάλογα έσοδα, αλυκές, ορυχεία πίσσας, και παράγει σε αφθονία όλα τα είδη των σιτηρών, ελαιόλαδο, βαμβάκι, κρασί, καπνό και μελισσοκέρι.³⁷

Η οικογένεια Βλόρα

Η οικογένεια των μπέηδων της Αυλώνας³⁸ ήταν ένας από τους επιφανέστερους οίκους του οθωμανικού αλβανικού νότου. Ο Εκρέμ Μπέης Βλόρα, στα Απομνημονεύματά του,³⁹ σημειώνει ως πρώτο καταγεγραμμένο πρόγονο της οικογένειας κάποιον Gjergj Golemi (Γεώργιο Γκολέμι) —προφανώς χριστιανό— που διέμενε στη ακρόπολη της Κάνινας περί το 1398, επί σουλτάνου Μπαγεζίντ Α΄ Κερανού (Bayezid I, Yildirim, 1389-1402). Μάλιστα, ο ίδιος ο Εκρέμ, υποστηρίζει ότι η οικογένεια Γκολέμι συνδέθηκε δια γάμου με τον Μπαγεζίντ Α΄, ισχυρισμό που υιοθετεί και ο Φραντς Μπάμπινγκερ.⁴⁰

Με το όνομα Gjergj Golemi είναι γνωστός ένας από τους “ήρωες” της εθνικής αλβανικής ιστορίας, ο Γεώργιος Αρανίτης-Κομνηνός (Gjergj Aranit Komneni), εξ αγχιστείας συγγενής με τον αυτοκρατορικό οίκο των Κομνηνών και πεθερός του Γεώργιου Καστριώτη Σκεντέρμπεη. Είχε παντρευτεί την Μαρία Μουζάκη και απέκτησε μεγάλες εκτάσεις στην ευρύτερη περιοχή, περιλαμβανομένης και της Αυλώνας. Όμως, ο συγκεκριμένος Gjergj Golemi —για τον οποίο δεν γνωρίζουμε ακριβή ημερομηνία γέννησης ή θανάτου— δεν θα μπορούσε να μένει στην Κάνινα το 1398, αφού το 1432 που ηγήθηκε αλβανικής εξέγερσης στην κεντρική Αλβανία υπάρχει πληροφορία ότι ήταν 36 ετών. Αν λοιπόν δεν πρόκειται για κάποια εντελώς φανταστική κατασκευή επιφανούς προγόνου εκ μέρους του Εκρέμ Μπέη, τότε θα πρόκειται για άλλον Gjergj Golemi, πιθανόν της ίδιας οικογένειας, αγνώστων λοιπών στοιχείων.

Επίσης, ανυπόστατος δείχνει να είναι και ο ισχυρισμός συγγένειας μέσω γάμου με τον Μπαγεζίντ Α΄. Από τις επτά γυναίκες του Μπαγεζίντ, οι τέσσερις ήταν κόρες τουρκμένων ηγεμόνων της Ανατολίας (η Ντεβλέτ Χατούν, κόρη του Γιακούμπ Σαχ του Γκερμιγιάν η Χάφσα Χατούν, κόρη του Ισά Μπέη του Αϊντιν η Σουλτάν Χατούν, κόρη του Σουλεϊμάν Σαχ του Ντουλκαντίρ και μία τέ-

ταρτη, κόρη και αυτή ηγεμόνα Γκερμιγιάν, της οποίας το όνομα είναι άγνωστο). Οι άλλες ήταν η βυζαντινή πριγκίπισσα Αγγελική, η σέρβα πριγκίπισσα Δέσποινα ή Μιλέβα, κόρη του Λάζαρου της Σερβίας και η πριγκίπισσα Μαρία, κόρη του Γιάνος κόμη της Ουγγαρίας. Άλλωστε, την περίοδο εκείνη ο οίκος του Οσμάν ακολουθούσε συγκεκριμένη αναπαραγωγική πολιτική δια επιγαμιών. Έτσι συνήπτε γαμήλιες συμμαχίες: με κόρες σημαντικών στρατιωτικών και θρησκευτικών αξιωματούχων της επικράτειας του, με σκοπό την εδραίωση της εξουσίας στο εσωτερικό με χριστιανούς βαλκάνιους ηγεμόνες και άρχοντες τουρκμενικών μπειλικιών της Ανατολίας με στόχο την εξασφάλιση ή την επέκταση της ισχύος του ή την αποδυνάμωση αντίπαλων οίκων. Η οικογένεια Βλόρα, βεβαίως, δεν ανήκε σε καμία από τις τρεις αυτές κατηγορίες.⁴¹

Εκτός από τον Εκρέμ Μπέη Βλόρα, με την καταγωγή της οικογένειας ασχολήθηκε και ένα άλλο επιφανές μέλος της, ο Ισμαήλ Κεμάλ Μπέης Βλόρα.⁴² Αμφότεροι αναφέρουν ως ιδρυτή της οικογένειας κατά τη μεταβυζαντινή οθωμανική περίοδο έναν αξιωματούχο ονόματι Γαζή Σινάν Πασά ο οποίος «αφού κατέλαβε το αξίωμα του μεγάλου βεζίρη, πήγε στην Αυλώνα την εποχή του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς με την ιδιότητα του Καπουντάν Πασά (του Αρχιναύαρχου). Ο Σινάν Πασάς εγκαταστάθηκε οριστικά στην πόλη και έμεινε εκεί μέχρι το τέλος της ζωής του.»⁴³

Ωστόσο, όπως και με τους βυζαντινούς προγόνους, υπάρχει πρόβλημα σχετικά με την ακρίβεια του ισχυρισμού του Ισμαήλ Κεμάλ ως προς τα όσα σημειώνει για τον οθωμανό γενάρχη της οικογένειας, τον Σινάν πασά. Με το όνομα 'Σινάν' εντοπίζονται πολλοί υψηλόβαθμοι οθωμανοί αξιωματούχοι. Συγκεκριμένα, για την περίοδο στην οποία αναφέρεται ο Ισμαήλ Κεμάλ, δηλαδή τα χρόνια της βασιλείας του Σουλεϊμάν Α (β. 1520-1566), ο μοναδικός Σινάν Πασάς που υπήρξε καπουντάν πασάς (αρχιναύαρχος) και συγκεκριμένα από το 1550 έως το 1553, ήταν ο Σινάν ή Σινανιουντίν Γιουσούφ Πασάς (;- 21/12/1553). Ο εν λόγω Σινάν Πασάς ήταν αδελφός του μεγάλου βεζίρη Νταμάτ Ρουστέμ Πασά Οπούκοβιτς (1505-1561) για τον οποίο γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι δεν ήταν αλβανικής αλλά βοσνιακής (σερβικής ή κροατικής) καταγωγής.⁴⁴

Ένας δεύτερος αξιωματούχος με το ίδιο όνομα, ο Κοτζά Σινάν Πασάς (;- 1596), πολύ σημαντικότερος του πρώτου, είχε διετέλεσε καπουντάν πασάς, αρχιστράτηγος σημαντικών εκστρατειών στην Τύνιδα, τη Βλαχία και στους

πολέμους εναντίον των Σαφαβιδών του Ιράν και των Αψβούργων, και είχε θητεύσει πέντε φορές μεγάλος βεζίρης της αυτοκρατορίας. Ο εν λόγω Σινάν, που όντως ήταν αλβανικής καταγωγής (από το χωριό Τόπογιαν/Topoyan στην περιφέρεια Λούρα/Lurë της Δίβρης στη βορειοανατολική Αλβανία), έδρασε μεταγενέστερα και συγκεκριμένα κατά τις περιόδους της βασιλείας των Μουράντ ΙΙΙ (β. 1574-1595) και του Μεχμέτ ΙΙΙ (β. 1595-1603), και όχι επί Σουλεϊμάν Α΄. Και επιπλέον δεν πέθανε στη Αυλώνα, ούτε υπάρχουν στοιχεία ότι επισκέφτηκε ποτέ ή εγκαταστάθηκε στη συγκεκριμένη πόλη.⁴⁵ Οι υπόλοιποι, αλβανικής καταγωγής μεγάλοι βεζίρηδες της περιόδου του Σουλεϊμάν Α΄ ήταν: ο Αγιάς Μεχμέτ Πασάς (1536-1539) ο Νταμάτ Τσελεμπί Λούτφι Πασάς (1539-1541) και ο Νταμάτ Καρά Αχμέτ Πασάς (1553-1555)· κανένας τους δεν ονομαζόταν Σινάν πασάς, ήταν όλοι τους –πλην του Αγιάς– σουλτανικοί γαμπροί, με μόνιμη διαμονή στην Ίστανμπούλ. Επιπλέον, δεν κατάγονταν από τη Αυλώνα, εκτός –κατά πάσα πιθανότητα– από τον Λούτφι Πασά.⁴⁶

Στοιχεία για τον πρόγονο των Βλόρα δίνουν επίσης οι Κ.Δ. Μέρτζιος, Χρ. Σούλης, Π. Αραβαντινός και Γ. Μίλερ. Σύμφωνα με τις παραπάνω πηγές ο πρόγονος των μπέηδων της Αυλώνας πιθανόν να ήταν ο Καρά Σινάν Πασάς (που συναντάται και ως Τσελεμπί Σινάν Πασάς), αλβανικής καταγωγής και κατακτητής των Ιωαννίνων και της Ηπείρου, που είχε διοριστεί διοικητής της, το 1431. Και βεβαίως, δεν υπήρξε αρχιναύαρχος, δεν ανέλαβε ποτέ μεγάλος βεζίρης ούτε και έδρασε επί Σουλεϊμάν Α΄ αλλά επί Μουράντ Β΄ (β. 1421-1451).⁴⁷

Περαιτέρω, πηγές αναφέρουν, στις αρχές του 16ου αιώνα (1518), κάποιον Σινάν Πασά που ηγήθηκε ναυτικής δύναμης (όχι όμως ως αρχι-ναύαρχος, αλλά ως αρχηγός μοίρας) και επέτυχε την κατάκτηση της ευρύτερης περιοχής της Χιμάρας, χωρίς όμως να αποκτήσει το αξίωμα του μεγάλου βεζίρη. Ο Μίλερ, οποίος πήρε την πληροφορία από τον Αραβαντινό, σημειώνει ότι ο εν λόγω Σινάν Πασάς εγκαταστάθηκε στην Αυλώνα μετά το τέλος των επιχειρήσεων εναντίον της Χιμάρας και τοποθετήθηκε κυβερνήτης της. Έδειξε μεγάλη φροντίδα για την πόλη, με αποτέλεσμα να κερδίσει μεγάλη δημοτικότητα και το παρωνύμιο «Arnaut» [: Αλβανός] παρόλο που καταγόταν από την Κόνια της Ανατολίας. Ο Αραβαντινός και ο Μίλερ αναφέρουν περαιτέρω ότι οι απόγονοι του συγκεκριμένου Σινάν Πασά διατήρησαν το αξίωμα του κυβερνήτη σχεδόν κληρονομικά.⁴⁸

Πάντως, εάν τελικώς ο ιδρυτής της οικογένειας Βλόρα είναι ο Arnaut Σινάν Πασάς, τότε καταρρίπτεται ο ισχυρισμός του Ισμαήλ Κεμάλ περί αλβανικής προέλευσης της οικογένειας: «Οι Αλβανοί μετά την κατάκτηση, και ιδιαίτερα μετά τον προσηλυτισμό της μεγάλης μάζας του πληθυσμού στο Ισλάμ, προσπάθησαν να εντοπίσουν τίτλους ευγενείας για τις οικογένειές τους με προέλευση από την Ανατολία, όπως ακριβώς οι αρχαίοι Έλληνες ισχυρίζονταν ότι ήταν απόγονοι ευγενών αιγυπτιακών οικογενειών. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι ο πρόγονός μας Σινάν πασάς ήταν ένας αμιγής Αλβανός· και είμαστε υπερήφανοι να νοιώθουμε ότι στη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, παρά τις τόσες αδικίες εκ μέρους των τούρκων κυρίαρχων, εμείς υπηρετήσαμε την αυτοκρατορία με πίστη, ενώ ταυτόχρονα διαφυλάξαμε αγνό και ακηλίδωτο τον αλβανικό πατριωτισμό μας.»⁴⁹

Βεβαίως, όταν γράφει αυτές τις γραμμές ο Ισμαήλ Κεμάλ (αρχές 20ού αιώνα) τόσο ο ίδιος όσο και πολλά μέλη των Βλόρα έχουν εγκαταλείψει την οθωμανική νομιμότητα και έχουν προσχωρήσει στο κίνημα του αλβανικού εθνικισμού· τώρα, η “καθαρή” αλβανική καταγωγή συνιστά για τον παλαιό οθωμανό αξιωματούχο σημαντικό εφόδιο (σαφώς σημαντικότερο από μία ανατολιανή καταγωγή που παραπέμπει στον κατακτητή πλέον “Τούρκο”) για περαιτέρω νομιμοποίηση της εικόνας του στο εθνικό αλβανικό κίνημα. Όσο για την ιδιότητα του μεγάλου βεζίρη με την οποία προικίζει τον (πραγματικό ή κατασκευασμένο) πρόγονό του, αυτό ίσως να οφείλεται σε ελλιπείς ή λανθασμένες πληροφορίες ή, το πιθανότερο, στη επιθυμία του να εξυψώσει περαιτέρω το οικογενειακό αλλά και το προσωπικό κύρος του. Κατά τα άλλα, ανεξαρτήτως της ιστορικής αλήθειας, οι μπέηδες της Αυλώνας φαίνεται να είχαν πείσει αρκετούς ιστορικούς και ιστοριογράφους, και όλους τους συμπατριώτες τους ότι καταγόταν από κάποιον Σινάν Πασά, γόνο χριστιανικής οικογένειας αλβανών ευγενών της προ-οθωμανικής περιόδου, που αφού εξισλαμίστηκε –κατά πάσα πιθανότητα με τη διαδικασία του ντεβσιρμέ– έγινε “δούλος της Πύλης” (karikulu) και ανήλθε στα ύπατα αξιώματα της οθωμανικής ιεραρχίας. Στη συνέχεια, επανήλθε στη γενέτειρά του, διόικησε με σύνεση την περιοχή, κέρδισε την αγάπη και το σεβασμό των κατοίκων και εξασφάλισε ένα “κληρονομικό” αξίωμα για τους απογόνους του.

Η οικογένεια Βλόρα (οι ευγενείς και παλαιές αλβανικές οικογένειες έπαιρναν, κατά κανόνα, το όνομα της γενέτειρας πόλης ή της περιοχής στην οποία

ήταν εγκαταστημένες και ήλεγχαν)⁵⁰ καθιερώθηκε ως ηγεμονεύουσα οικογένεια της περιοχής και μέλη της απέκτησαν τον τίτλο του μπέη της Αυλώνας από τα τέλη του 15ου αιώνα (ή, το πιθανότερο, από τις αρχές του 16ου αιώνα). Η οικογένεια, διατήρησε τον τίτλο, όχι βέβαια de jure αλλά de facto, καθόλη την οθωμανική περίοδο αλλά και μετά τη συγκρότηση του αλβανικού κράτους το 1913. Η συνεχής ηγεμονία της οικογένειας είχε ως αποτέλεσμα την εδραίωση της φήμης, του κύρους και της ισχύος της τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και στην ευρύτερη περιοχή του αλβανικού νότου αλλά και στην ίδια την οθωμανική πρωτεύουσα.

Ακόμη και όταν ηγετικά μέλη της οικογένειας έπεφταν στη δυσμένεια της Υψηλής Πύλης ή, ακόμη, τιμωρούνταν με θάνατο για ενέργειες ή παραλείψεις αντίθετες προς τα συμφέροντα της σουλτανικής εξουσίας (ο Ντελή Γιουσούφ Βλόρα Πασάς απαγχονίστηκε το 1634 και ο Ισμαήλ Βλόρα Βελεμπίστι το 1763) οι διάδοχοί τους επιλέγονταν πάντοτε από μέλη της ίδιας οικογένειας: ο ανεψιός του Ντελή Γιουσούφ, Χασάν Μπέης έγινε μπέης της πόλης το 1640 και ο εγγονός του, Γιουσούφ Πασάς το 1666. Επίσης, ο εγγονός του απαγχονισθέντος Ισμαήλ Πασά Βελεμπίστι, Μαχμούντ Μπέης, ανέλαβε τη διοίκηση του σαντζακιού το 1765. Μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, ο οίκος των Βλόρα έδειχνε να είναι η μοναδική επιλογή για την κεντρική οθωμανική διοίκηση αφού καμία άλλη οικογένεια δεν έδειχνε να είχε τη δύναμη να επιβάλει την εξουσία της και να διατηρήσει την ευταξία στην περιοχή. Μάλιστα, στα μέσα του 18ου αιώνα, οι ίδιοι οι κάτοικοι της Αυλώνας «έκαμαν κομμάτια» κάποιον Ισμαήλ Πασά επειδή επιχείρησε να πάρει τη διακυβέρνηση της πόλης «από τους απογόνους του Σινάν.»⁵¹ Έτσι, η διαδοχική άσκηση της εξουσίας από 25 μέλη της οικογένειας για 350 χρόνια δημιούργησε μία κληρονομική “αριστοκρατία”, ασυνήθιστη και αντίθετη προς τους οθωμανικούς θεσμούς.⁵²

Αυτή λοιπόν η αδιαμφισβήτητη κυριαρχία των Βλόρα στο σαντζάκι Αυλώνας/Μπερατίου ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο από τα τέλη του 17ου αιώνα με την παρακμή του τιμαριωτικού συστήματος ντιρλίκ [dirlik], που οδήγησε στην απώλεια του άμεσου έλεγχου από την Ίστανμπούλ, και τη σταδιακή επικράτηση της γαιοκτησίας με τη δημιουργία τσιφλικιών [çiftlik]. Περαιτέρω, η παλαιά τάξη των σπαχήδων, που συγκροτούσε τις ένοπλες ιππικές δυνάμεις της οθωμανικής περιφέρειας, αντικαταστάθηκε από τη νέα τάξη των τσιφλικιάδων

μπέηδων και αγάδων, απαλλαγμένων από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις.⁵³ Η αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας υποδηλώνεται και από την πορεία του συστήματος χαρτογράφησης γαιών και πληθυσμού: στις οθωμανικές αλβανικές επαρχίες το σύστημα αυτό τέθηκε σε λειτουργία από το 1431 και συνεχίστηκε σε ακανόνιστα διαστήματα (1485, 1534, 1536, 1571, 1582, 1591, 1596, 1606, 1672, 1691, 1694, 1698 και 1715).

Έκτοτε, το σύστημα θα καταρεύσει λόγω της αδυναμίας της Ύψηλης Πύλης να το επιβάλει και της απροθυμίας των ντόπιων ισχυρών να το εφαρμόσουν.⁵⁴ Ήταν η περίοδος κατά την οποία οι αλβανοί μπέηδες άρχισαν να επαναδιαπραγματεύονται προς όφελός τους τις υποχρεώσεις τους έναντι της Ύψηλης Πύλης και αύξησαν σημαντικά τις γαιοκτησίες τους καταλαμβάνοντας χωράφια αγροτών που κατέληξαν κολίγοι στα μπέικα τσιφλίκια.⁵⁵ Τέλος, η επέκταση της γαιοκτησίας και η συνακόλουθη συγκέντρωση πλούτου διευκόλυναν τη συντήρηση πολύκλαδων πελατειακών συστημάτων και ισχυρών ενόπλων σωμάτων που υποστήριζαν την πολιτική και την κοινωνική αναβάθμισή τους και την περαιτέρω αμφισβήτηση της κεντρικής σουλτανικής εξουσίας.⁵⁷ Στην περιοχή επιβλήθηκε καθεστώς εκτεταμένης ανομίας, εφόσον οι μπέηδες συγχρούονταν μεταξύ τους για να εξασφαλίσουν πολιτική υπεροχή και οικονομικά οφέλη, ενώ η αποδυναμωμένη Ύψηλη Πύλη αδυνατώντας να ελέγξει την κατάσταση περιορίστηκε στην πολιτική του 'διαίρει και βασίλευε' προσδοκώντας στην αποφυγή χειρότερων καταστάσεων.

Σε αυτήν την κοινωνική κατηγορία τσιφλικιάδων που ευδοκίμοιζε στον αλβανικό νότο μετά τις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα, ο «μέγας οίκος» (*der' e madhe*) των Βλόρα κατείχε περίοπτη θέση και εξαρχής καθιερώθηκε στη σχετικά ευάριθμη ανώτερη υποκατηγορία των «μεγάλων μπέηδων».⁵⁷ Κυβέρνησε το σαντζάκι από το κονάκι της οικογένειας στην πόλη της Αυλώνας, ένα επιβλητικό κτηριακό συγκρότημα εντός οικοπέδου 40.000 τ.μ., γνωστό ως το «παλάτι των μπέηδων» (*sarajet e bejlerve*). Το κτήριο βρισκόταν στην νοτιοανατολική είσοδο της πόλης, στον άξονα που οδηγούσε από το λιμάνι προς το κέντρο και περιβαλλόταν από υψηλό πέτρινο τείχος οκτώ μέτρων με δύο μεγάλες πύλες. Διέθετε *σελαμλίκι* (*selamlık*: διαμερίσματα ανδρών) και *χαρέμι* (*harem*: γυναικωνίτης) για τα μέλη της οικογένειας, καθώς και άλλα οικοδομήματα στα οποία διέμενε και εργαζόταν πολυάριθμο, ανδρικό και γυναικείο, υπηρετικό

προσωπικό (οικονόμοι-διαχειριστές, ευρωπαίοι και τούρκοι παιδαγωγοί και δάσκαλοι ξένων γλωσσών και “καλών τρόπων” για τους γιους αλλά και τις κόρες της οικογένειας, σωματοφύλακες, ακόλουθοι, θυρωροί, σταβλίτες, ιπποκόμοι, αμαξάδες, κηπουροί, ξυλοκόποι, ψυχογιοί και ψυχοκόρες) καθώς και μεγάλος αριθμός ενόπλων. Η οικογένεια Βλόρα, συνδυάζοντας τη μουσουλμανική αξία της ελεημοσύνης με την αλβανική αξία της φιλοξενίας και της ‘αρχοντιάς’, διέτρεφε κάθε Πέμπτη (ημέρα του παζαριού) περί τα 200 και πλέον άτομα που συνέρεαν στην πόλη από τα γύρω χωριά. Περαιτέρω, σε καθημερινή βάση, τα ηγετικά μέλη το οίκου δέχονταν μεγάλο αριθμό ντόπιων που προσδοκούσαν στην τακτοποίηση εκκρεμοτήτων τους, κάτι που ταυτόχρονα επιβεβαίωνε και τη δυνατότητα των Βλόρα να ασκούν εξουσία. Τέλος, στο ‘παλάτι των μπέηδων’ διανυκτέρευαν ταξιδιώτες αξιωματούχοι και περιηγητές, καθώς και εξ αγχιστείας συγγενείς από την ευρύτερη περιοχή.⁵⁸

Όπως προαναφέραμε, η διόγκωση της γαιοκτησίας των μπέηδων και η συνακόλουθη συγκέντρωση πλούτου από ποικίλες δραστηριότητες (διαχείριση συλλογής φόρων, δικαιώματα ανοικίας της προσόδων κ.α.),⁵⁹ επέτρεψαν τη συντήρηση πολύκλαδων + συστημάτων και ισχυρών ενόπλων σωματίων που υποστήριζαν τη διατήρηση και την επέκταση του ισχύος και την αναβάθμιση της διαπραγματευτικής ικανότητάς των μπέηδων με την Υψηλή Πύλη⁶⁰ περαιτέρω, η ισχύς τους εδραιωνόταν και επεκτεινόταν μέσω ενός πολύκλαδου συστήματος επιγαμιών με άλλες ισχυρές οικογένειες.

Τα ανωτέρω ίσχυαν, βεβαίως, και για την οικογένεια Βλόρα. Οι μπέηδες της Αυλώνας είχαν συνάψει επιγαμίες –στην ουσία γαμήλιες συμμαχίες– με την οικογένεια του Κουρτ Πασά του Μπερατίου, την οικογένεια Αρσλάν-Λιμπόχοβα του Αργυροκάστρου, την οικογένεια Βρυώνη του Μπερατίου, την οικογένεια από τα Τίρανα, την οικογένεια Μπιτσάκου από το Ελμπασάν, την οικογένεια Ντέλβινα, του Δέλβινου, αλλά και με την οικογένεια Τεπελενλή του Αλή Πασά των Ιωαννίνων.⁶¹

Η σύγκρουση των μπέηδων της Αυλώνας με τον Αλή Τεπελενλή Πασά των Ιωαννίνων

Η λύση στο καθεστώς της φεουδαλικής αναρχίας και των συνεχών συγκρούσεων μεταξύ των διαφόρων ισχυρών τσιφλικάδων προέκυψε μέσα από τους κόλπους της ίδιας της τάξης των μπέηδων.⁶² Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, και κυρίως κατά το τελευταίο τέταρτο, αναδύθηκαν μέσα από αυτό το χάος δύο ισχυρές προσωπικότητες που μπόρεσαν να επιβληθούν στους ομολόγους τους και να συγκροτήσουν δύο ισχυρά πασαλίκια τα οποία ήρθαν να υποκαταστήσουν την αποδυναμωμένη κεντρική εξουσία της Ίστανμποουλ και να γεμίσουν το κενό εξουσίας που είχε αφήσει η προγενέστερη περίοδος της αταξίας. Έτσι, στον αλβανικό βορρά, στη χώρα των Γκέγκηδων, επιβλήθηκε ο Μουσταφά Μπουσατλή Πασάς δημιουργός μίας πραγματικής δυναστείας με έδρα τη Σκόντρα, που διόικησε την ευρύτερη περιοχή από το 1757 έως το 1831.⁶³ Στον αλβανικό νότο, πάλι, στη χώρα των Τόσκηδων, κυριάρχησε ο Αλής Τεπελενλής Πασάς, βαλής του πασαλικιού των Ιωαννίνων.

Ο Αλής, γόνος οικογένειας μπέηδων του Τεπελενίου —ο πατέρας του, Βελή Πασάς, διετέλεσε *μουτεσελίμης*⁶⁴ της περιοχής— ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του σε ηλικία 22 ετών (1763) ως επικεφαλής ληστρικής ομάδας και, σταδιακά, επέτυχε να καταλάβει τα σημαντικά αξιώματα του *ντερμπεντλέρ μπάσμπουγου*⁶⁵ της Ρούμελης το 1784, του βαλή της επαρχίας Τρικάλων το 1785, και το 1788 να διοριστεί πασάς στο σημαντικό βιλαέτι των Ιωαννίνων.⁶⁶ Έκτοτε, και για περίπου 40 χρόνια, ο Αλή Τεπελενλής θα ηγεμονεύσει —άμεσα ή έμμεσα μέσω γιων και εγγονών του— σε μία εκτεταμένη γεωγραφική περιφέρεια που κάλυπτε τη σημερινή νότια Αλβανία, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, τη δυτική Μακεδονία την δυτική και κεντρική Στερεά Ελλάδα, τη βόρεια Εύβοια και την Πελοπόννησο. Το πολύ-θρησκευτικό και πολύ-εθνοτικό «κράτος» του Τεπελενλή περιλάμβανε μουσουλμάνους (σουνίτες και μέλη διαφόρων δερβισικών ταγμάτων), χριστιανούς (κυρίως ορθόδοξους αλλά και λίγους καθολικούς) και εβραίους· είχε πληθυσμό περίπου 1.500.000 κατοίκους (συγκριτικά, το πρώτο ελληνικό κράτος σύμφωνα με την απογραφή του 1834 είχε 651.233 κατοίκους) και σε αυτό ζούσαν Αλβανοί, Έλληνες, Τούρκοι, Βλάχοι, Εβραίοι, Βούλγαροι και άλλες εθνότητες σε μικρότερους αριθμούς. Η έκτασή του άγγιζε τα 75.000 τετραγω-

νικά χιλιόμετρα, ήταν δηλαδή μεγαλύτερη από το πρώτο ελληνικό κράτος (50.212 τ.χ.), αλλά και από τα σημερινά κράτη του Βελγίου, της Ολλανδίας, της Δανίας και της Ελβετίας.⁶⁷

Ο αλβανός τοπάρχης που κέρδισε το θαυμασμό, το σεβασμό και το δέος των συγχρόνων και των μεταγενέστερων του, προσέλκυσε την περιέργεια και το ενδιαφέρον περιηγητών, ιστορικών, μυθιστοριογράφων, ποιητών και ζωγράφων οι οποίοι κατέγραψαν και αξιολόγησαν, ο καθένας από την πλευρά του, τη ζωή και τη δράση του καταλήγοντας στα πλέον αντιφατικά συμπεράσματα. Είτε όμως ως «σατανάς της Κολάσεως» είτε ως «νέος Σκεντέρμπεης» και «μουσουλμάνος Βοναπάρτης», ο Τεπελενλής υπήρξε χαρισματικός ηγέτης και εξέχον παράδειγμα της εποχής αφού επέτυχε «να εκφράσει [...] την θέληση της εποχής του, να πει στην εποχή του ποια είναι η θέλησή της και να την εκπληρώσει.»⁶⁸

Αναλαμβάνοντας, το 1788, το ισχυρό και πλούσιο πασαλίκι των Ιωαννίνων, ο Αλή πασάς επιχείρησε να καλύψει, προς όφελός του, το κενό της εξουσίας στην περιοχή που δημιούργησε η αδυναμία της Υψηλής Πύλης, κτυπώντας τους ισχυρούς τοπικούς μπέηδες αλλά και κάθε άλλη ομάδα που θα μπορούσε να αμφισβητήσει την εξουσία του.⁶⁹

Συνεπώς, η πλούσια και ισχυρή οικογένεια Βλόρα βρέθηκε εξαρχής, μαζί με την οικογένεια των μπέηδων του Δέλβινου, τους μπέηδες της Τσαμουριάς, καθώς και τις χριστιανικές ορεινές στρατιωτικές κοινότητες της Χιμάρας και του Σουλίου, στο στόχαστρο του νέου ισχυρού άνδρα του αλβανικού νότου. Η αντιπαλότητα και η αντιπάθεια ανάμεσα στους μπέηδες της Αυλώνας και στον Αλή χρονολογούνται από το 1765, όταν ο ισχυρός Κουρτ Πασάς του Μπερατίου, προτίμησε ως σύζυγο της κόρης του Μαριέμ, τον Ιμπραήμ Πασά Βλόρα, «γόνου της ευγενούς φάρας του Σινάν» αντί του τότε άσημου Τεπελενλή. Ο γάμος αυτός είχε ως αποτέλεσμα την ουσιαστική επέκταση της ισχύος της οικογένειας Βλόρα—μετά το θάνατο του Κουρτ πασά, το 1784—και στην περιοχή του Μπερατίου. Η οικογένεια ισχυροποιήθηκε και θεσμικά δια του διορισμού του Ιμπραήμ Πασά Βλόρα στο αξίωμα του *μουτασερίφη*⁷⁰ Μπερατίου το 1790. Επίσης, ο αδελφός του Τζαφέρ Μπέης, «ένας άνδρας με ταλέντο και υπόληψη»⁷¹ ανέλαβε τη διοίκηση της γενέτειρας Αυλώνας.⁷² Οι υπόλοιποι όμως μπέηδες των βόρειων περιοχών του αλβανικού νότου δεν υπήρξαν εξίσου τυχεροί: ένα χρόνο νωρίτερα (1789), ο Αλή Τεπελενλής είχε επιτύχει συντριπτική νίκη εναντίον τους.⁷³

Παρά την τοποθέτηση, με σουλτανική εντολή, του Ιμπραήμ Βλόρα στη διοίκηση του σαντζακίου του Μπερατίου, στη διάρκεια των επόμενων 20 χρόνων (1790–1810) η οικογένεια των μπέηδων της Αυλώνας θα βρεθεί στριμωγμένη ανάμεσα στις επεκτατικές βλέψεις των δύο μεγάλων τοπαρχών, του Τεπελενλή και του Μπουσατλή, και θα πασχίσει με την ισχύ, τις διασυνδέσεις με την Ύψηλή Πύλη, με ελιγμούς, με πρόσκαιρες και ετερόκλητες συμμαχίες και συμβιβασμούς να διατηρήσει τον έλεγχο του σαντζακίου. Έτσι, τον Αύγουστο 1794, ο Ιμπραήμ Πασάς Βλόρα, αποσκοπώντας στη διατήρηση καλών σχέσεων με τον Τεπελενλή, θα συναινέσει στο γάμο δύο κορών του με τον Μουχτάρ Πασά και τον Βελή Πασά, γιους του Αλή.⁷⁴ Περαιτέρω, την άνοιξη του 1805 οι Βλόρα θα συμμαχήσουν με τον Τεπελενλή και θα δεχτούν βοήθεια 2.500 ανδρών για να αντιμετωπίσουν τον Ιμπραήμ Μπουσατλή Πασά της Σκόντρας που επιχειρούσε εναντίον του Ελμπασάν, μίας πόλης που ανήκε στη σφαίρα επιρροής τους. Μάλιστα, τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου η συμμαχία Τεπελενλή–Βλόρα θα επιβεβαιωθεί με την άφιξη του γιου του Αλή, Μουχτάρ Πασά στο Μπεράτι.⁷⁵

Οι επιγαμίες ανάμεσα σε ισχυρές οικογένειες ήταν συνήθης διαδικασία που στόχευε στην αύξηση της επιρροής και του πλούτου ή, τέλος, στην αποφυγή ή τον τερματισμό ανεπιθύμητων συγχρούσεων χωρίς όμως πάντοτε το επιθυμητό αποτέλεσμα. Οι ισχυροί μπέηδες του Δελβίνου είχαν δώσει κόρη της οικογένειας στον Τεπελενλή (ο οποίος με το γάμο αυτό ενίσχυσε τη θέση του) χωρίς ωστόσο να αποφύγουν, στη συνέχεια, τη σύγκρουση με το γαμπρό τους. Το ίδιο συνέβη και με την οικογένεια Βλόρα: όπως κατέδειξαν τα γεγονότα των επόμενων χρόνων, η εξ αγχιστείας συγγένεια και η γαμήλια συμμαχία των “ευγενών” μπέηδων της Αυλώνας με τον ‘τυχάρπαστο’ Τεπελενλή δεν εξασφάλισε μόνιμες ειρηνικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο οικογένειες.

Ωστόσο, η μη εξασφάλιση μόνιμων ειρηνικών σχέσεων μέσω γαμήλιων συμμαχιών δεν σήμαινε, απαραίτητα, και μόνιμη αντιπαλότητα μεταξύ των οικογενειών. Η εξ αίματος αλλά και εξ αγχιστείας συγγένεια αποτελούσε ισχυρό δεσμό στις αλβανικές επαρχίες που διατηρούταν και στις επόμενες γενιές έτσι ώστε οι συγγενικές οικογένειες να μπορούν να υπολογίζουν η μία στην υποστήριξη της άλλης. Είναι ενδεικτικό, ότι τον Φεβρουάριο 1850, περίπου 30 χρόνια μετά τη λήξη των αιματηρών εχθροπραξιών ανάμεσα στις οικογένειες Τεπελενλή και Βλόρα, όταν τα γυναικόπαιδα της οικογένειας Βλόρα βρίσκονταν εκτοπι-

σμένα στη Θεσσαλονίκη και οι άνδρες της στην Κόνια (Konya: το Ικόνιο) της κεντρικής Ανατολίας εξαιτίας της δυσμένειας της Ύψηλης Πύλης, την επιστροφή και την αποκατάστασή τους διευκόλυνε με όση επιρροή διέθετε ο εξάδελφος τους, διοικητής της “Κάτω Αλβανίας” Ισμαήλ Ράχμι Τεπεντελίζαντε Πασάς. Ο Ισμαήλ Ράχμι Πασάς δεν ήταν άλλος από τον αγαπημένο εγγονό του Αλή Πασά (από το γιο του Βελή Πασά και την Ζεμπιδέ, κόρη του Ιμπραήμ Πασά Βλόρα). Και αργότερα, το 1864, όταν ο Ισμαήλ Ράχμι ήταν γενικός κυβερνήτης της Θεσσαλίας, θα προσφέρει σημαντικό διοικητικό αξίωμα στον ανεψιό του, Ισμαήλ Κεμάλ Βλόρα: όπως σημειώνει ο τελευταίος: « ταξίδευσα προς τη Λάρισα μετά από πρόσκληση του θείου μου, Ισμαήλ Ραχμί πασά, γενικού κυβερνήτη της Θεσσαλίας, ο οποίος με διόρισε αρχηγό της κυβέρνησής του και μου συμπεριφέρθηκε σαν μέλος της δικής του οικογένειας. »⁷⁶

Το 1809, ο Αλή βρισκόταν στον Κολοφώνα της ισχύος του: το 1796 προσάρτησε στην επικράτειά του το βοϊβοδιλίκι της Άρτας· τον επόμενο χρόνο (1797) εκστράτευσε εναντίον της Χιμάρας και την κατέκτησε, εκτός από το δυσπρόσιτο βόρειο μέρος της.⁷⁷ τέλη Δεκεμβρίου 1803, μετά από μία τέταρτη εκστρατεία, ανάγκασε σε συνθηκολόγηση τη στρατιωτική ομοσπονδία των χριστιανών τσάμηδων Σουλιωτών (τους οποίους βοήθουσε κρυφά ο Ιμπραήμ Πασάς Βλόρα),⁷⁸ αναγκάζοντάς τους σε εκπατρισμό⁷⁹ δύο χρόνια αργότερα, το 1805, προσάρτησε τις πλούσιες και στρατηγικής σημασίας πόλεις της Πρέβεζας και της Βόνιτσας· και το 1809 κατέστειλε το κίνημα του καπετάνιου των Χασιών Θύμιου παπα-Βλαχάβα στα θεσσαλικά Άγραφα.

Έτσι, στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 19ου αιώνα ο Αλή είχε θέσει υπό τον έλεγχό του και είχε εδραιώσει την ευταξία τις νότιες επαρχίες της επικρατειάς του (Τσαμουριά) αλλά και τις βόρειες, έχοντας υποτάξει το Δέλβινο, το Τεπελένι, τη Μοσχόπουλη, την Κλεισούρα, την Κορυτσά, το Αργυρόκαστρο και την παράλια περιοχή της Χιμάρας. Ο μόνος που απέμεινε ήταν ο Ιμπραήμ Πασάς Βλόρα και η πλούσια επαρχία του. Ο Ισμαήλ Κεμάλ σημειώνει στα Απομνημονεύματά του: « Αδίστακτος [ο Αλής] για οποιαδήποτε σφετεριστική ή εγκληματική πράξη, σταδιακά, εξάλειψε όλες τις ευγενείς οικογένειες της Αλβανίας με στόχο να ενδυναμώσει τη δική του εξουσία. Παρέμεινε μόνον η δική μας οικογένεια, η οποία προέβαλε αντίσταση στο Μπεράτι και την Αυλώνα. »⁸⁰ Πράγματι, ο μπέης της Αυλώνας, παρά τις επεκτατικές ενέργειες του τοπάρχη

των Ιωαννίνων εξακολουθούσε να ελέγχει μία περιοχή τα εδάφη της οποίας εκτείνονταν βορειώς μέχρι τον ποταμό Σκούμπη. Σε αυτήν περιλαμβάνονταν η Μουζακιά, η πιο εύφορη πεδιάδα της Αλβανίας, τα προσοδοφόρα ορυχεία της Σελίνιτσας και το μεγαλύτερο λιμάνι της νότιας Αλβανίας, η Αυλώνα, με μεγάλη εμπορική δραστηριότητα.⁸¹

Το εγχείρημα δεν ήταν εύκολο επειδή ο Ιμπραήμ Πασάς Βλόρα πέραν της προστασίας της Υψηλής Πύλης —που, σωστά, τον θεωρούσε ως το μοναδικό πλέον ανάχωμα στις ανεξέλεγκτες επεκτατικές βλέψεις του Τεπελενλή—,⁸² μπορούσε να συγκεντρώσει περί τους 10.000 ενόπλους. Η εύνοια της Πύλης είχε καταδειχτεί ήδη από το 1789, όταν ο μπεηλέρμπεης της Ρούμελης παρέδωσε τα δικαιώματα ενοικίου των προσόδων της ανεπτυγμένης εμπορικά και βιοτεχνικά πόλης της Κορυτσάς στους αδελφούς Ιμπραήμ και Τζαφέρ Βλόρα. Επίσης, όπως προαναφέραμε είχε τοποθετήσει το 1790 τον Ιμπραήμ μουτασερίφη του σαντζακίου και τον Τζαφέρ διοικητή της Αυλώνας.⁸³ Έτσι, ο Αλής προτού ξεκινήσει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις προετοιμάστηκε πολιτικά, διπλωματικά και στρατιωτικά. Αρχικά, προσπάθησε να πείσει την Υψηλή Πύλη ότι ο προστατευόμενός της βρισκόταν σε συνεννοήσεις με γάλλους πράκτορες του Βοναπάρτη —κάτι το οποίο ήταν αληθές παρά τα όσα αντίθετα ισχυρίζεται ο Ισμαήλ Κεμάλ στα *Απομνημονεύματά του*.⁸⁴

Παράλληλα ενεργοποίησε και ένα άλλο από τα ταλέντα του, τον εκμαυλισμό, δελεάζοντας με χρήματα και υποσχέσεις αξιωμάτων πολλούς από τους υποστηρικτές της οικογένειας Βλόρα με αποτέλεσμα πολλοί να αποσκιρτήσουν προτού καν ξεκινήσουν οι πολεμικές επιχειρήσεις.⁸⁵ Στις 13 Μαΐου 1809 εισέβαλαν στο σαντζάκι του Μπερατίου 12.000 άνδρες του Τεπελενλή υπό την ηγεσία του γιου του, Μουχτάρ πασά. Μετά από εχθροπραξίες τριών μηνών ο Ιμπραήμ Βλόρα, απογυμνωμένος από τους περισσότερους πολέμαρχους του αναγκάστηκε να υπογράψει συνθήκη (13 Αυγούστου 1809) με την οποία απώλεσε μεγάλο μέρος των εδαφών του σαντζακίου. Η ειρήνη δεν διήρκεσε πολύ· αρχές Οκτωβρίου οι δυνάμεις του Μουχτάρ κατέλαβαν το Μπεράτι ενώ ο Ιμπραήμ Βλόρα κλείστηκε με 500 ενόπλους στο κάστρο της πόλης. Η πολιορκία του κάστρου ήταν μία καλή ευκαιρία για να καταδειχτούν όλες οι νεωτερικές δεξιότητες του εκπαιδευμένου από ευρωπαϊούς αξιωματικούς στρατού του Τεπελενλή. Έτσι το κάστρο του Μπερατίου, ένα από τα ισχυρότερα της νότιας Αλβανίας έπεσε σχετικά εύκολα στις 8 Ιανουαρίου 1810.⁸⁶

Ο Ιμπραήμ Βλόρα, σύμφωνα με τους όρους της συνθηκολόγησης –αφού παρέδωσε στον Μουχτάρ 2.000.000 πιάστρα⁸⁷ από την προσωπική περιουσία του– αφέθηκε ελεύθερος να αποσυρθεί στην πόλη της Αυλώνας, τη διοίκηση της οποίας κατείχε από το 1809 ο γιος του εκλιπόντος αδελφού του, Τζαφέρ,⁸⁸ Σουλεϊμάν Μπέης, γαμπρός του Μουσταφά Πασά του Δέλβινου.⁸⁹ Οι Γάλλοι θορυβημένοι από τις επιτυχίες του Αλή (ο οποίος πλέον έπαιζε το αγγλικό χαρτί) ενίσχυσαν τον Ιμπραήμ Πασά με χρήματα και πολεμοφόδια, δίνοντάς του τα μέσα για να αντεπιτεθεί και να ανακαταλάβει το Μπεράτι.⁹⁰ Τελικά, όμως, η άφιξη νέων στρατευμάτων του Αλή αποκατέστησε τον απόλυτο έλεγχο του στην περιοχή αυτή τη φορά και στην ίδια την πόλη της Αυλώνας τη διοίκηση της οποίας ανέλαβε ο γιος του Αλή, Μουχτάρ Πασάς.⁹¹ Ο Μουχτάρ τοποθέτησε ως εκπρόσωπό του το χριστιανό αρβανίτη Μάρκο Δαμιράλη από τη Νάξο –μία ενδιαφέρουσα προσωπικότητα που στη συνέχεια εντάχθηκε στη Φιλική Εταιρεία και περίπου 11 χρόνια αργότερα θα εμφανιστεί στην Α' Εθνοσυνέλευση των ελλήνων επαναστατών στην Επίδαυρο ως εκπρόσωπος των 'Αλβανών συμμάχων.⁹² Μετά την πτώση της Αυλώνας και του Μπερατίου, μέσα στον επόμενο χρόνο (1811), και χωρίς την προστασία των δυνάμεων του Ιμπραήμ Πασά, έπεσαν το Δέλβινο και το Αργυρόκαστρο.⁹³ Με την κατάληψή τους ολοκληρώθηκε η ενσωμάτωση όλων των νότιων αλβανικών επαρχιών στην εξουσία του πασά των Ιωαννίνων, ο οποίος εδραίωσε την κυριαρχία του σε όλη την Ήπειρο (εκτός από την Πάργα) και τη Θεσσαλία.⁹⁴

Ο Ιμπραήμ Πασάς συνελήφθη αιχμάλωτος και μεταφέρθηκε στα Ιωάννινα όπου παρέμεινε φυλακισμένος μέχρι το θάνατό του, παρά την αντίδραση της Υψηλής Πύλης, η οποία έστειλε αξιωματούχο της για να διαπιστώσει τις συνθήκες κράτησης του μπέη.⁹⁵ Ο Ισμαήλ Κεμάλ, στα Απομνημονεύματά του, σημειώνει σχετικά: «Το αποτέλεσμα αυτής της μικρής εκστρατείας είχε ευνοϊκή κατάληξη για τον Αλή πασά και ο Ιμπραήμ πασάς πιάστηκε αιχμάλωτος και φυλακίστηκε στα Ιωάννινα, όπου αφού υπέφερε τα πάνδεινα για δώδεκα χρόνια, πέθανε την ίδια στιγμή που ο ίδιος ο Αλή πασάς πολιορκούταν από τα αυτοκρατορικά στρατεύματα.»⁹⁶

Την ηγεσία της συγκεκριμένης εκστρατείας ανέλαβε ένας από τους σημαντικότερους πολέμαρχους του Τεπελενλή, ο Ομέρ Πασάς Βρυόνης, άσπονδος εχθρός της οικογένειας Βλόρα.⁹⁷ Ο ίδιος ο Ισμαήλ Κεμάλ Βλόρα, γράφοντας 90

και πλέον χρόνια αργότερα, δεν κρύβει την έχθρα και την απαξίωσή του προς την οικογένεια Βρυώνη την οποία χαρακτηρίζει ως “*parvenue*”.⁹⁸ Βέβαια, οι Βρυώνηδες δεν διέθεταν το ιστορικό βάθος των μπέηδων της Αυλώνας· από το 18^ο αιώνα ζούσαν στο χωριό Βρυόνι κοντά στο Μπεράτι, εξ ου και το επίθετο της οικογένειας. Κατά πάσα πιθανότητα προέρχονταν από τον αλβανικό βορρά, αφού προτού εξισλαμισθούν ήταν Ρωμαιοκαθολικοί (και ένας κλάδος τους συνέχισε να είναι).⁹⁹ Το 18ο αιώνα ίδρυσαν την εμπορική πόλη Φιέρι (Fier) βόρεια της Αυλώνας και δυτικά του Μπερατίου ενώ κατά την ίδια περίοδο εμφανίζονται να κατέχουν—όπως και η οικογένεια Βλόρα—εκτεταμένα τσιφλίκια στην εύφορη Μουζακιά.¹⁰⁰

Από τον 18ο αιώνα, λοιπόν, υπήρχε ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο οικογένειες αφού οι Βρυώνηδες επιχειρούσαν να αναδειχτούν και να επιβληθούν στην περιοχή που παραδοσιακά ασκούσε μονοπωλιακή εξουσία η οικογένεια Βλόρα. Τελικώς, καμία από τις δύο οικογένειες δεν μπόρεσε να επιβληθεί πλήρως ή μονίμως της άλλης· έτσι, παρά τις απαξιωτικές αναφορές του Ισμαήλ Κεμάλ, φαίνεται ότι οι Βλόρα υποχρεώθηκαν να αντιμετωπίσουν τους Βρυώνηδες ως ισότιμους, αφού ήρθαν σε επιγαμία μαζί τους. Συγκεκριμένα ο εξάδελφος του Ισμαήλ Μπέη, Σουλεϊμάν πασάς, παντρεύτηκε την κόρη του Ομέρ Πασά Βρυώνη, Μαρουσέ.¹⁰¹ Αυτό πάντως δεν εμπόδισε τη συνέχιση της μεταξύ τους αντιπαράθεσης· στα τέλη του 18ου αιώνα, ο μπέης της Αυλώνας επέτυχε να εκδιώξει τον Ομέρ Βρυώνη από την περιοχή. Εκείνος, αφού αρχικά προσέφυγε στην αυλή του αλβανού τοπάρχη της Αιγύπτου Μοχάμετ Άλη—τόπο συγκέντρωσης πολλών τυχοδιωκτών ενόπλων από διάφορες περιοχές της Αλβανίας που συνωστίζονταν στο Κάιρο με την προσδοκία στρατιωτικής σταδιοδρομίας και απόκτησης πλούτου—¹⁰² στη συνέχεια επέστρεψε στα Ιωάννινα και έθεσε τις αξιολογούμενες στρατιωτικές δεξιότητές του στην υπηρεσία του άλλου αλβανού τοπάρχη, του Αλή Πασά, που και αυτός είχε σχηματίσει ανάλογη αυλή.¹⁰³

Μετά την ήττα, τη σύλληψη και τη φυλάκιση του Ιμπραήμ Μπέη Βλόρα (Ιανουάριος 1810), η οικογένεια Βρυώνη κατόρθωσε να αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία στο σαντζάκι του Μπερατίου ενώ η οικογένεια Βλόρα πέρασε στο περιθώριο.¹⁰⁴ Πέραν της πολιτικής περιθωριοποίησής οι μπέηδες της Αυλώνας θα πρέπει να υπέστησαν και οικονομική καταστροφή αφού οι πρόσοδοι που εισήλθαν στο θησαυροφυλάκιο του Αλή μόνον από τον καζά της Αυλώνας ήταν από

16 τσιφλίκια,¹⁰⁵ πέραν των εσόδων που οικειοποιήθηκε από τις πιστώσεις ποσών [δάνεια] που το 1821 ανέρχονταν σε 5.913.715 γρόσια,¹⁰⁶ καθώς και των εσόδων από την εκμετάλλευση μεταλλείων ορυκτής πίσσας στη Σελίνιτσα,¹⁰⁷ αλυκών, καθώς και των τελωνειακών προσόδων.¹⁰⁸

Η στάση της οικογένειας Βλόρα απέναντι στην Υψηλή Πύλη

Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε μέχρι το 1820· εκείνη τη χρονιά η Υψηλή Πύλη έχοντας στη διάθεσή της σειρά στοιχείων που καταδείκνυαν τις αποσχιστικές διαθέσεις του Τεπελενλή και έχοντας συγκεντρώσει τις απαραίτητες στρατιωτικές δυνάμεις, εξέδωσε σουλτανικό έδικτο, σύμφωνα με το οποίο ο Αλής ως «φιρμανλής, ήτοι ένοχος εγκλήματος καθοσιώσεως και ανεγνωρισμένος εχθρός του Κράτους»,¹⁰⁹ καλούταν να μεταβεί στην οθωμανική πρωτεύουσα για να απολογηθεί. Ο Αλής, γνωρίζοντας ότι η μετάβασή του στην Ίστανμπούλ θα σήμαινε τη βέβαιη εκτέλεσή του απέφυγε να παρουσιαστεί και άρχισε να συγκεντρώνει τις δυνάμεις του για άμυνα. Η Πύλη συγκέντρωσε ισχυρά στρατεύματα υπό τη διοίκηση του ικανού βαλή της Πελοποννήσου (Mora Valesi) Χουρσίτ Πασά, στα οποία προστέθηκαν και δυνάμεις των εχθρών του Αλή αλλά και δικοί του οπλαρχηγοί που άρχισαν να τον εγκαταλείπουν

Η οικογένεια Βλόρα, την ηγεσία της οποίας ανέλαβε πλέον μετά το θάνατο του Ιμπραήμ ο αδελφός του, Ισμαήλ Μπέης (1778-1829) συνέπραξε, μαζί με άλλους μπέηδες «που διασώθηκαν από την αλβανική τάξη των ευγενών έσπευσαν να λάβουν μέρος σε αυτήν την εκστρατεία εναντίον του κοινού εισβολέα [του Τεπελενλή].»¹¹⁰ Το 1820, ο μπέης της Αυλώνας συμμετείχε με τις σουλτανικές δυνάμεις στην επιτυχημένη επιχείρηση ανακατάληψης του Μπερατίου κατά την οποία συνελήφθησαν οι γιοι του Αλή, Μουχτάρ Πασάς και Σαλίχ Πασάς· στη συνέχεια, ανέλαβε εκ νέου τη διοίκηση του παραδοσιακού οικογενειακού φέουδου, του σαντζακίου Αυλώνας/Μπερατίου.¹¹¹

Ωστόσο, η απομάκρυνση του Αλή δεν αποδυνάμωσε το κύρος και την ισχύ της αντίπαλης οικογένειας των Βρυώνηδων. Ο αρχηγός της, Ομέρ Πασάς αν και αναδείχτηκε υπό την αιγίδα του Τεπελενλή, υπολογίζοντας ότι η μάχη θα κριθεί υπέρ της σουλτανικής πλευράς, εγκατέλειψε —κατά τη διαδεδομένη συ-

νήθεια της εποχής και της περιοχής— έγκαιρα τον απομονωμένο και αποδυναμωμένο πάτρωνά του και συντάχθηκε με τις δυνάμεις της Ύψηλης Πύλης.¹¹² Με τον τρόπο αυτό δεν απέφυγε μόνον την αποπομπή του από το παιχνίδι της εξουσίας, αλλά αναβαθμίστηκε αναλαμβάνοντας (1822) το πασαλίκι των Ιωαννίνων με τον τίτλο “Βαλής των Σαντζακίων Ιωαννίνων, Δέλβινου και Αυλώνας”.¹¹³

Στη συνέχεια εδραίωσε τη θέση του στην επίσημη επαρχιακή οθωμανική ιεραρχία επενδύοντας τις στρατιωτικές ικανότητές του στις μάχες εναντίον των ελλήνων επαναστατών. Η συμμετοχή του υπήρξε γενικώς επιτυχής· όμως, το 1825, διαφώνησε με τον προϊστάμενό του βαλή της Ρούμελης Μεχμέτ Ρεσίντ Κιουταχή Πασά, εγκατέλειψε τα πολεμικά μέτωπα και επέστρεψε στα Ιωάννινα. Το 1828 έλαβε μέρος στο Ρωσοτουρκικό Πόλεμο και ηγήθηκε σώματος 20.000 ανδρών σε μία ανεπιτυχή απόπειρα για την ανακατάληψη της Βάρνας. Μετά το 1830 ανέλαβε υψηλά διοικητικά αξιώματα σε επαρχίες της Μακεδονίας.¹¹⁴

Στις επιχειρήσεις εναντίον των ελληνικών επαναστατικών δυνάμεων συμμετείχαν και μέλη της οικογένειας Βλόρα με τον Ισμαήλ Μπέη και τον εξάδελφό του, Σουλεϊμάν Πασά, ως επικεφαλής δυνάμεων του σαντζακίου. Όμως και αυτοί, πιστοί στην παράδοση της ανυπακοής και των προσωπικών επιλογών και προτεραιοτήτων των αλβανών ενόπλων, σύντομα διαφώνησαν και ήρθαν σε αντιπαράθεση με τον αρχιστράτηγο των οθωμανικών δυνάμεων στο Μεσολόγγι Μεχμέτ Ρεσίντ Πασά, ο οποίος ως αξιωματούχος της κεντρικής οθωμανικής εξουσίας αντιμετώπιζε με δυσπιστία και έπαρση τους απρόβλεπτους και ανυπάκουους Αλβανούς.

Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο 1825, οι συνεχείς αποτυχίες των πολιορκητών του Μεσολογγίου, σε συνδυασμό με την καθυστέρηση καταβολής μισθών, δημιούργησαν προστριβές ανάμεσα σε αλβανούς πολέμαρχους και τον οθωμανό αρχιστράτηγο που κατέληξαν στην αποχώρηση σημαντικού μέρους ενόπλων ομάδων. Ο Κασομούλης σημειώνει τις εσωτερικές διαφωνίες που ανέκυψαν στο στρατόπεδο των πολιορκητών οι οποίες κατέληξαν σε εντάσεις και στην τελική αποχώρηση μεγάλου αριθμού Γκέγκηδων υπό τον Χατζήμπεη Μαχμούτ Γιακόβαλη. Αναφέρει, επίσης, ότι αποχώρησε και ένας αλβανός πολέμαρχος ονόματι Σουλεϊμάν Πασάς, που πιθανότατα να ήταν ο Σουλεϊμάν Πασάς Βλόρα, εξάδελφος του μπέη της Αυλώνας. Άλλωστε το στρατόπεδο εγκατέλειψε και

ένας άλλος συγγενής και σύμμαχος της οικογένειας Βλόρα, ο Ισμαήλ Πασάς Πλιάσας, κάτι που υποδηλώνει και την αποχώρηση Τόσκηδων.¹¹⁵

Μετά το τέλος των εχθροπραξιών με τους έλληνες επαναστάτες και τη συγχρότηση *Ελληνικής Πολιτείας* υπό τον Ιωάννη Καποδίστρια (1828), η Υψηλή Πύλη έδειξε διατεθειμένη να λύσει άμεσα το ‘Αλβανικό Ζήτημα’ –δηλαδή το πρόβλημα διοικητικής και πολιτικής διαχείρισης των αλβανικών επαρχιών– με την πάταξη της αναρχίας που επανέσκηψε μετά το κενό εξουσίας που δημιούργησε η διάλυση του ‘κράτους’ του Αλή. Οι αλβανοί μπέηδες αφού αρχικά συντάχθηκαν με τη σουλτανική εξουσία σε μία πρόσκαιρη και ευκαιριακή συμμαχία εναντίον του κοινού εχθρού, του Τεπελενλή, επιχείρησαν, στη συνέχεια, να επανακτήσουν τα προγενέστερα προνόμια και τις περιουσίες τους που είχε σφετεριστεί ο αλβανός τοπάρχης· ωστόσο, η Πύλη έδειξε εξαρχής ότι δεν ήταν ούτε στο ελάχιστο διατεθειμένη να αποδεχτεί την επαναφορά των αλβανικών περιοχών στο *ancien regime* της προ-Τεπελενλή εποχής.

Ο τότε οθωμανός σουλτάνος Μαχμούτ Β (1785-1839) είχε ανέβει στο θρόνο το 1808, διαδεχόμενος τον Μουσταφά Δ΄ ο οποίος βασίλεψε μόλις ένα χρόνο, το 1807. Ο Μουσταφά είχε διαδεχτεί τον εξάδελφό του Σελίμ Γ΄ (1789-1807) έναν καλλιεργημένο σουλτάνο με λογοτεχνικές γνώσεις, καλλιτεχνικές δεξιότητες, και με μεταρρυθμιστικό πολιτικό και κοινωνικό πρόγραμμα. Οι νεωτερικές απόψεις του Σελίμ προκάλεσαν την έντονη δυσaréσκεια των παραδοσιακών οθωμανικών ελίτ, και ιδιαιτέρως των γενιτσάρων και των ουλεμάδων που αντιλήφθηκαν εξαρχής ότι η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων θα έπληττε καίρια τα συμφέροντά τους. Αφού λοιπόν βρήκαν στο πρόσωπο του ανεπαρκούς Μουσταφά ένα πειθήνιο όργανο και υποστηρικτή των συμφερόντων τους, τον προώθησαν στο θρόνο εκθρονίζοντας τον Σελίμ. Η απομάκρυνση του Σελίμ προκάλεσε την έντονη αντίδραση φιλο-μεταρρυθμιστικών δυνάμεων και ο Αλεμντάρ [Alemdar: Σημαιοφόρος] Μουσταφά Πασάς αγιάνης του Ρουστούκ, οδήγησε τις δυνάμεις του στην οθωμανική πρωτεύουσα με σκοπό να επαναφέρει στο θρόνο τον Σελίμ. Ο Μουσταφά έδωσε τότε εντολή να εκτελεστούν οι δύο νόμιμοι διεκδικητές του σουλτανάτου, ο εξάδελφός του Σελίμ και ο αδελφός του Μαχμούτ, ώστε να αποφύγει την εκθρόνιση μιας και θα ήταν ο μοναδικός άρρηγ γόνος του Οίκου των Οσμανιδών. Ο Σελίμ εκτελέστηκε, αλλά ο Μαχμούτ κατόρθωσε να διαφύγει. Έτσι, όταν ο Αλεμντάρ Πασάς έφτασε στην πρωτεύουσα, ανέβασε

στο θρόνο τον Μαχμούντ Β΄ και φυλάκισε τον Μουσταφά οποίος εκτελέστηκε λίγο αργότερα με διαταγή του αδελφού του.¹¹⁶

Ο σουλτάνος Μαχμούντ Β΄, θαυμαστής του μεγαλύτερου εξαδέλφου του Σελίμ Γ΄, θέλησε να συνεχίσει το εκσυγχρονιστικό έργο του τελευταίου, με βασιικό προσανατολισμό τη συγκρότηση μίας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, ικανής να επιβάλει τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές επιλογές της, στο σύνολο της αυτοκρατορικής επικράτειας. Έχοντας τραυματικές εμπειρίες από το διάστημα της βασιλείας του αδελφού του, Μουσταφά, προχώρησε με προσεκτικά βήματα προσπαθώντας να μην προκαλέσει την αντίδραση των πάντοτε ισχυρών παραδοσιακών ελίτ. Με τον τρόπο αυτό έθεσε τις βάσεις ενός σημαντικού μεταρρυθμιστικού προγράμματος στα πεδία της διοίκησης και του στρατού. Κορυφαία στιγμή της βασιλείας του, για την οποία ονομάστηκε από κάποιους ιστορικούς και “Μεγάλος Πέτρος” της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν η διάλυση του σώματος των γενιτσάρων. Αυτοί οι τελευταίοι είχαν πάψει από πολύ καιρό πριν να αποτελούν μία ισχυρή και αποτελεσματική στρατιωτική δύναμη. Είχαν μετεξελιχτεί σε ένα είδος πραιτωριανών που ενθρόνιζαν και εκθρόνιζαν σουλτάνους κατά τη βούληση, και τα συμφέροντά τους, και αποτελούσαν δύναμη ανάσχεσης οποιασδήποτε εκσυγχρονιστικής απόπειρας. Τον Ιούνιο 1826 οι γενιτσαροί στασίασαν για μία ακόμη φορά. Στις συγκρούσεις που ακολούθησαν στην οθωμανική πρωτεύουσα πιστές στο σουλτάνο δυνάμεις με την υποστήριξη πυροβολικού πυρπόλησαν τους στρατώνες των γενιτσάρων. Ακολούθησε γενική σφαγή—τα θύματα υπολογίζονται από 4.000 έως 10.000— ενώ από όσους αιχμαλωτίστηκαν οι περισσότεροι εκτελέστηκαν, ένας μικρός αριθμός εξορίστηκε σε απομακρυσμένες επαρχίες και οι περιουσίες τους δημεύτηκαν από το σουλτάνο. Η εξάλειψη των γενιτσάρων—την οποία η οθωμανική ιστοριογραφία κατέγραψε ως το “Ευοίωνο Γεγονός” (*vaka-i hayriye*) συνεχίστηκε και στη Θεσσαλονίκη—το δεύτερο μετά την πρωτεύουσα ισχυρό γενιτσαρικό προπύργιο—όπου τα τελευταία μέλη του άλλοτε πανίσχυρου σώματος αποκεφαλίστηκαν στον “Πύργο των Λεόντων”, τότε έδρα της γενιτσαρικής φρουράς που αργότερα ονομάστηκε “Πύργος του Αίματος” (*Kanli Kule*).¹¹⁷

Στις αλβανικές επαρχίες, το έργο της επιβολής της ευταξίας ανέλαβε να φέρει σε πέρας ο ‘σιδηρούς βραχίον’ της Υψηλής Πύλης, σερασκέρης Κιουταχής Πασάς, διαπρύσιος οπαδός των μεταρρυθμίσεων και αδιάλλακτος διώκτης των

απειθαρχων αλβανών μπέηδων και αγάδων που επιδίωκαν να ασκήσουν εκ νέου την εξουσία τους ως ημι-ανεξάρτητοι τοπάρχες. Ο Κιουταχής που είχε τοποθετηθεί στο αξίωμα του μεγάλου βεζίρη τον Ιανουάριο του 1829 (και παρέμεινε σε αυτό μέχρι τα μέσα Φεβρουαρίου 1833), φτάνοντας στα Ιωάννινα, προσκάλεσε τους ισχυρούς τόσκηδες μπέηδες Σιλιχτάρ Μπόδα, Εσίμ Μπέη, Αμπντούλάχ Μπέη και τον Ισμαήλ Μπέη Βλόρα -και όχι μόνον τον Ισμαήλ Μπέη όπως σημειώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ—¹¹⁸ για διαβουλεύσεις. Οι τρεις αρνήθηκαν αλλά ο μπέης της Αυλώνας τελικώς δέχτηκε την πρόσκληση, παρά τις προειδοποιήσεις περί του αντιθέτου που είχε δεχτεί από αλβανούς φίλους του που διέμεναν στα Ιωάννινα. Ο Ισμαήλ Μπέης δεν ήταν, βεβαίως, άτομο αφελές ή χωρίς σχετική εμπειρία: φαίνεται όμως ότι το δέλεαρ του αξιώματος του γενικού διοικητή των Ιωαννίνων που του πρόσφερε ο Κιουταχής—αξίωμα που το 1822 είχε δοθεί στον άσπονδο εχθρό του Ομέρ Βρυώνη—ήταν ακαταμάχητο, αφού μία τέτοια προοπτική θα εδραίωνε την οικογένειά του στην κορυφή της αλβανικής ελίτ των νοτίων επαρχιών και περαιτέρω ίσως να θεώρησε ότι οι προειδοποιήσεις που είχε δεχτεί από μεγάλο αριθμό αλβανών οφείλονταν—όπως σημειώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ— «σε ζήλια.»¹¹⁹

Στα Ιωάννινα ο Ισμαήλ Μπέης έφτασε με ισχυρή συνοδεία 500 ενόπλων, που φιλοξενήθηκαν σε διάφορα σπίτια. Αμέσως κλήθηκε από το μεγάλο βεζίρη δήθεν για να αναλάβει επισήμως τα καθήκοντά του βαλή της επαρχίας. Ο Ισμαήλ Κεμάλ, στα Απομνημονεύματά του, περιγράφει τα όσα ακολούθησαν ως εξής: «Παρουσιάστηκε αμέσως έφιππος με μία μικρή συνοδεία στο κυβερνητικό παλάτι στην φημισμένη ακρόπολη. Οι πύλες έκλεισαν πίσω από αυτόν και τη συνοδεία του και ενώ αφίππευαν ο παππούς μου και οι συνοδοί του πυροβολήθηκαν. Ο ίδιος, στη συνέχεια καρατομήθηκε.»¹²⁰

Ακολούθησε μία δύσκολη περίοδος για τους Βλόρα: η Υψηλή Πύλη, στην προσπάθειά της να περιθωριοποιήσει τις παλαιές αριστοκρατικές αλβανικές οικογένειες, προώθησε σε διοικητικές θέσεις 'υποδεέστερες' οικογένειες θεωρώντας τη νομιμοφροσύνη τους λιγότερο επισφαλή. Η παραδοσιακά αντίπαλη οικογένεια Βρυώνη ήταν μία καλή επιλογή. Αναλαμβάνοντας τη διακυβέρνηση της επαρχίας Αυλώνας/Μπερατίου οι Βρυώνηδες έθεσαν εκ νέου με ευκολία στο περιθώριο την, ακέφαλη μετά το θάνατο του Ισμαήλ Μπέη και του εξαδέλφου του Σουλεϊμάν Πασά, οικογένεια Βλόρα που εκείνη τη στιγμή δεν είχε κανέναν ενή-

λικο για να αναλάβει την ηγεσία του οίκου — ο μεγαλύτερος γιος του Ισμαήλ, Μαχμούντ, ήταν τότε 15 ετών, ενώ ακόμη μικρότεροι ήταν οι άλλοι τρεις αδελφοί του. Οι Βλόρα απομακρύνθηκαν δια της βίας από τη βάση ισχύος τους, την Αυλώνα, ώστε να μην έχουν καμία επικοινωνία με το ευρύ σύστημα πελατών τους και εγκλεισθήκαν στο φρούριο του Μπερατίου, μία πόλη στην οποία οι Βρυόνηδες ασκούσαν μεγάλη επιρροή.¹²¹

Τον Αύγουστο 1830, ολοκληρώθηκε το επιχειρησιακό σχέδιο της Υψηλής Πύλης που είχε τεθεί σε λειτουργία από το 1829 και στόχευε στην αποδυναμωση —ή και την εκμηδένιση— των παραδοσιακών αλβανών μπέηδων που εξακολουθούσαν να είναι ασυνεπείς προς τις στρατιωτικές αλλά και τις φορολογικές υποχρεώσεις τους προς την κεντρική κυβέρνηση. Στις 26 Αυγούστου ο Κιουταχής κατόρθωσε να προσελκύσει στο Μοναστήρι της Μακεδονίας μεγάλο αριθμό μπέηδων και αγάδων —που πολλοί από αυτούς είχαν λάβει μέρος στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828-1829— για να τους ανακοινώσει δήθεν «την επιβράβυσή τους για την έκφραση της αφοσίωσής τους στο πρόσωπό του Σουλτάνου», και, το σημαντικότερο, για να τους καταβάλει καθυστερημένους μισθούς τους. Αντί όμως για επιβράβευση και αποπληρωμή, οι αλβανοί μπέηδες και αγάδες, περί τους 500, σκοτώθηκαν στη διάρκεια στρατιωτικής παρέλασης «υπό τους ήχους μπάντας» από οθωμανικές δυνάμεις.¹²²

Στη συνέχεια, ο Κιουταχής εκστράτευσε εναντίον της Σκόντρας του τελευταίου θύλακα αυτονομίας στις αλβανικές επαρχίες. Καρά Μουσταφά Μπουσατλή Πασάς, στη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου είχε επιχειρήσει να συνταχθεί με τις ρωσικές δυνάμεις επενδύοντας σε πιθανή οθωμανική ήττα —κάτι που θα διευκόλυνε την ανεξαρτησία της επαρχίας του. Στις μάχες που ακολούθησαν οι δυνάμεις του Μουσταφά Πασά υπέστησαν βαριές ήττες και υποχρεώθηκαν να παραδοθούν. Έτσι, το 1831, μετά από 74 χρόνια η παλαιά ημι-ανεξάρτητη ηγεμονία των Μπουσατλήδων έφτασε στο τέλος της· όσα από τα μέλη της οικογένειας επέζησαν εξορίστηκαν στην Ανατολία και οι αλβανικές επαρχίες ετέθησαν υπό τη διοίκηση μη αλβανών αξιωματούχων —μία σημαντική επιτυχία για τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Μαχμούντ Β.¹²³

Η “επανάσταση του Γκιουλέκα” στη Τσοκαρία

Όπως προαναφέραμε, το 1830 βρίσκει την οικογένεια Βλόρα σε δυσχερή κατάσταση. Ο κατεξοχήν αντίπαλός της, η οικογένεια Βρυώνη, έχοντας επιδείξει αξιοσημείωτη ευελιξία στην εναλλαγή και την επιλογή προστατών, συμμάχων και αντιπάλων, επέτυχε μετά τη δολοφονία του Ισμαήλ Μπέη, το θάνατο του εξαδέλφου του Σουλεϊμάν Πασά και τον εγκλεισμό των ανηλίκων γιων του Ισμαήλ στο κάστρο της πόλης του Μπερατίου, να εξασφαλίσει τη διοίκηση του σαντζακίου. Όμως, το οτζάκιο (οκhas) των μπέηδων της Αυλώνας θα δείξει αξιοθαύμαστη αντοχή· το από αιώνες εδραιωμένο κοινωνικό κύρος, το ευρύ και ισχυρό πελατειακό σύστημα και οι πολύκλαδες γαμήλιες συμμαχίες του οίκου προστάτεψαν τους Βλόρα από την καταστροφή, και τους επέτρεψαν να επανέλθουν σχετικά σύντομα και διεκδικητικά στο προσκήνιο.

Η ευκαιρία δόθηκε με την εξέγερση του αλβανικού νότου, τον Ιούνιο 1847. Η εξέγερση υπήρξε συνέπεια της εκτεταμένης δυσαρέσκειας που υπήρχε γενικώς στις αλβανικές επαρχίες εξαιτίας των μεταρρυθμιστικών—διοικητικών, στρατιωτικών και οικονομικών—μέτρων της Ύψηλης Πύλης. Τα μέτρα αυτά που είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται στο πασαλίκι των Ιωαννίνων από το 1845, βρίσκονταν σε ευθεία αντίθεση με τα συμφέροντα: α] των σιφλικάδων μπέηδων και αγάδων που διέθεταν τεράστιες γαιοκτησίες έως και 100.000 στρεμμάτων και δεν επιθυμούσαν την παραμικρή διατάραξη των φεουδαλικών σχέσεων· β] των εμπόρων και των βιοτεχνών των αστικών κέντρων στους οποίους επιβλήθηκε βαριά φορολογία· γ] των ορεινών φυλών που αρνούσαν να διαπραγματευτούν την παραδοσιακή αυτονομία τους και να αποδεχτούν την υποχρεωτική στράτευση που επέβαλε ο σχετικός νόμος *nizam* του 1843.¹²⁴ Σε αυτήν την ετερόκλητη και συγκυριακή συμμαχία—πίσω από την οποία ορισμένοι ιστορικοί διείδαν και εθνοτικές ευαισθησίες κατά του ‘τούρκου’ κατακτητή—¹²⁵ θα πρέπει να προσθέσουμε τους χωρικούς που στη συντριπτική πλειονότητά τους είχαν περιέλθει σε καθεστώς κολίγων και η εξαθλίωσή τους τους καθιστούσε απρόβλεπτους και γενικώς επικίνδυνους. Οι ενέργειες του νέου βαλή της Ρούμελης Μεχμέτ Ρεσίντ Πασά—απλώς συνονόματου με τον προκάτοχό του, Μεχμέτ Ρεσίντ Κιουταχί Πασά—για τη λειτουργία των μεταρρυθμιστικών μέτρων (απογραφή πληθυσμού, υποχρεωτική στρατολογία, φορολογική αναθεώρηση)

επιτάχυναν την εκδηλώση της ανταρσίας.¹²⁶ Έτσι, συγκροτήθηκε εναντίον της Πύλης μία ετερόκλητη συμμαχία με διαφορετικές πολιτικές επιδιώξεις, προτεραιότητες, συμφέροντα και στόχους που κατέληξε σε γενικευμένη εξέγερση.

Η ανταρσία, γνωστότερη στην ελληνική βιβλιογραφία ως ‘επανάσταση του Γκιουλέκα’ από το όνομα ενός από τους αρχηγούς της, του Ζένελ Μπέη Γκιουλέκα (Zenel Gjoleka, 1806-1852), εκδηλώθηκε αρχές Ιουνίου 1847.¹²⁷ Ο Γκιουλέκας, γόνος οικογένειας “μικρών μπέηδων”, καταγόταν από το χωριό Κούτσι της επαρχίας Κουρβέλεσι (Kurvelesi), μίας δύσβατης και ανυπότακτης περιοχής ανάμεσα στη Αυλώνα και στο Δέλβινο, στην οποία επικρατούσε το εθιμικό δίκαιο της Λιαπουριάς (Kanuni i Labërisë).¹²⁸ Ήταν ένας τυπικός ανυπότακτος ορεινός αλβανός ένοπλος, καθ’ ἑξίν και καθ’ ἐπάγγελμα αντάρτης, που πέρασε τη ζωή του μετακινούμενος με ευκολία και επιδεξιότητα από την παρανομία στη νομιμότητα και αντιστρόφως. Διαπραγματεύτηκε τη νομιμοφροσύνη του, σταθμίζοντας τις εκάστοτε συγκυρίες, τόσο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία όσο και με το νεότευκτο Ελληνικό Βασίλειο, στην προσπάθεια να επιβιώσει και να ευδοκιμήσει στη νέα πραγματικότητα που είχε αρχίσει να εμπεδώνεται στη Αλβανία και την Ήπειρο μετά την υποταγή των Μπουσατλήδων της Σκόντρας και του Τεπελενλή των Ιωαννίνων.

Ο συγκεκριμένος καπετάνιος ήταν ένα πρόσωπο με το οποίο η οικογένεια Βλόρα είχε συμπήξει ιδιαίτερους δεσμούς. Ο Γκιουλέκας ανήκε στα σημαντικά στελέχη του ευρύτερου πελατειακού συστήματος του οίκου της Αυλώνας και ήταν εκείνος που —όπως σημειώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ— είχε αναλάβει να πάρει «εκδίχηση για τον παππού μου Ισμαήλ Μπέη, σκοτώνοντας τον καφτάν-αγά του Ρεσίντ [Κιουταχή] Πασά την ώρα που εκείνος κόμπαζε ότι είχε αποκεφαλίσει τον Ισμαήλ Μπέη.»¹²⁹ Η πράξη έγινε ευρύτερα γνωστή, και ο Γκιουλέκας απέκτησε τη φήμη άνδρα με θάρρος και μπέσα (besa: τιμή), δύο ιδιότητες με υψηλή εκτίμηση στην αλβανική κοινωνία.

Στη συνέχεια, κατέφυγε στην Ελλάδα από εκεί, με την ανοχή των ελληνικών αρχών πέρασε τα σύνορα και μαζί με έλληνες λησταντάρτες επιχείρησε ανεπιτυχώς να καταλάβει την κωμόπολη του Δομοκού. Στη συνέχεια επανήλθε στην ελληνική επικράτεια, χωρίς ωστόσο να αμελήσει, κατά τα ειωθότα, να λεηλατήσει, αδιακρίτως, μουσουλμανικά και χριστιανικά νοικοκυριά και γαιοκτησίες στη γύρω περιοχή και την πόλη της Άρτας. Το 1834, επέστρεψε στις αλβανικές

επαρχίες συνεχίζοντας το οικείο επάγγελμα του ληστή. Αφού απέτυχε στο φιλόδοξο εγχείρημά του να λεηλατήσει τα Ιωάννινα, αντάλλαξε την επάνοδό του στη νομιμότητα με την ένταξή του στον οθωμανικό στρατό, συμμετέχοντας σε πολεμικές επιχειρήσεις στην Υεμένη και τη Συρία. Επανήλθε στον αλβανικό νότο, με ενδιάμεσο σταθμό την Αθήνα, όπου συναντήθηκε με τον παλαιό γνώριμό του, τότε πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη. Η ημερομηνία συνάντησής τους δεν είναι γνωστή, ωστόσο θα πρέπει να έλαβε χώρα μεταξύ της 30ής Μαρτίου και της 6ης Αυγούστου 1844, το διάστημα δηλαδή της πρωθυπουργικής θητείας του Κωλέττη. Είναι, επίσης, πιθανόν να υπήρξε μεταξύ τους κάποια, ανεπίσημη βεβαίως, συμφωνία αφού και ο μεγαλοϊδεατισμός του Κωλέττη είχε κάθε λόγο να ευνοεί μία εξέγερση στην περιοχή της γενέτειράς του Ηπείρου και στη νότια Αλβανία. Οι όροι της συμφωνίας δεν είναι γνωστοί, ωστόσο θα πρέπει να συζητήθηκε η κρυφή υποστήριξη της εξέγερσης από την ελληνική πλευρά με χρήματα και πολεμοφόδια. Οι επαφές με τον Κωλέττη, μέσω τρίτων, φαίνεται ότι διατηρήθηκαν μέχρι και την έναρξη της εξέγερσης αφού ο Γκιουλέκας επέτυχε εκτεταμένη συμμετοχή χριστιανών καπετάνιων σε αυτήν. Επιπλέον, υπάρχει και ένα κείμενο με ημερομηνία 15 Αυγούστου 1847—του οποίου η γνησιότητα σήμερα αμφισβητείται έντονα— με το οποίο οι αρχηγοί της εξέγερσης διαπραγματεύονταν, την υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης προσφέροντας πέντε νότιες αλβανικές επαρχίες στο ελληνικό βασίλειο με αντάλλαγμα καθεστώς αυτονομίας.

Τελικώς, τέλος του ίδιου χρόνου (1847), η Πύλη, αφού απέσπασε με το δέλεαρ αμνηστίας, χρημάτων και αξιωμάτων αρκετούς πολέμαρχους, κατέστειλε με αιματηρό τρόπο την εξέγερση στέλλοντας εναντίον τους ισχυρά στρατιωτικά σώματα—στα οποία συμμετείχαν και Αλβανοί από τη χώρα των Γκέγκηδων. Πολλοί από τους αρχηγούς της εξέγερσης συνελήφθησαν και φυλακίστηκαν ή εκτοπίστηκαν. Ο ίδιος ο Γκιουλέκας διέφυγε· παραδόθηκε όμως οικειοθελώς τον Μάιο του επόμενου χρόνου και οδηγήθηκε στην Ίστανμπουλ. Εκεί, καταδικάστηκε σε εκτόπιση στην Ανατολία. Ωστόσο, σύντομα αντάλλαξε και πάλι την αμνήστευσή του με τη συμμετοχή, ως επικεφαλής σώματος ενόπλων, σε επιχειρήσεις στο Μαυροβούνιο στη διάρκεια των οποίων σκοτώθηκε το 1852, σε ηλικία 46 ετών.¹³⁰

Η οικογένεια Βλόρα συμμετείχε πρωταγωνιστικά στην εν λόγω εξέγερση

με το μεγαλύτερο γιο του εκλιπόντος Ισμαήλ, Μαχμούντ Μπέη και τον αδελφό του, τον Σελίμ Πασά, επικεφαλής ενόπλων του σαντζακίου. Είχε, άλλωστε, και έναν επιπλέον λόγο πέραν των επιζήμιων προς τα συμφέροντά της μεταρρυθμιστικών μέτρων η Υψηλή Πύλη είχε τοποθετήσει και πάλι *καϊμακάμη* στην περιοχή Μπερατίου–Αυλώνας γόνο της αντίπαλης οικογένειας Βρυόνη, το γιο του Ομέρ, Χουσεΐν Πασά.¹³¹

Μετά την καταστολή της εξέγερσης ο Μαχμούντ, ο Σελίμ και άλλοι άνδρες της οικογένειας συνελήφθησαν στην Αυλώνα από τακτικές οθωμανικές δυνάμεις που έφτασαν εκεί μέσω θαλάσσης με «πλοία χωρίς πανιά» (έτσι ονόμαζαν οι Αλβανοί τα ατμοκίνητα πλοία)¹³² και στη συνέχεια απελάθηκαν. Όπως σημειώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ: «συνελήφθησαν όλοι οι αρχηγοί της αριστοκρατίας και οι πρόκριτοι που είχαν πάρει μέρος στο κίνημα, και απελάθηκαν στην Κόνια της Μικράς Ασίας. Άλλοι, φυλακίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Οι οικογένειες των ανώτερων αρχηγών –περιλαμβανομένης και της οικογένειας Βλόρα– εκτοπίστηκαν στην Θεσσαλονίκη και σε διάφορες πόλεις της Μακεδονίας.»

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετά τις πρώτες δεκαετίες του 19ο αιώνα, διαχειριζόταν τις εκκρεμότητες, τις διαφορές και τις αντιπαραθέσεις που ανέκυπταν ανάμεσα στις διάφορες άρχουσες ελίτ με ασυνήθιστα «πολιτισμένο» τρόπο. Κατά κανόνα και πλην εξαιρετικών περιπτώσεων, η τιμωρία για τους ηττημένους περιοριζόταν στην εκτόπιση σε οθωμανικές επαρχίες απομακρυσμένες από τις περιοχές επιρροής τους ή εφόσον ανήκαν στον κεντρικό μηχανισμό σε περιοχές μακριά από την οθωμανική πρωτεύουσα (συνήθως, στις κουρδικές επαρχίες, στη δυσπρόσιτη και επισφαλή Υεμένη ή σε διάφορες κτήσεις της βόρειας Αφρικής). Εκεί, οι εκτοπισμένοι, που αντιμετώπιζονταν γενικώς με ευγένεια και σεβασμό από τις τοπικές αρχές, ανέμεναν την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης που θα τους επέτρεπε να επιστρέψουν και να επανενταχθούν στη οθωμανική διοίκηση και τότε, με τη σειρά τους, έπαιρναν το δρόμο της εξορίας σε απόμακρες επαρχίες οι νέοι ηττημένοι του πολιτικού παιχνιδιού. Πέραν των περιπτώσεων του Γκιουλέκα και των μελών της οικογένειας Βλόρα, άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα από τις αλβανικές επαρχίες είναι και η περίπτωση του τελευταίου των Μπουσατλίδων, Καρά Μουσταφά Πασά, ο οποίος εξεγέρθηκε κατά της Πύλης και συμμαχησε με τους Ρώσους κατά τον Ρωσο-οθωμα-

νικό Πόλεμο του 1828-29. Ο Μουσταφά συγκρούστηκε με τις σουλτανικές δυνάμεις, ηττήθηκε, συνελήφθη και μεταφέρθηκε στην οθωμανική πρωτεύουσα, όπου έζησε υπό περιορισμό μέχρι το 1846. Τη χρονιά εκείνη εντάχθηκε εκ νέου στον οθωμανικό διοικητικό μηχανισμό και ανέλαβε βαλίες σε διάφορες επαρχίες της Ανατολίας, μέχρι το 1853 που επέστρεψε στην Ρούμελη (οθωμανικά Βαλκάνια) ως κυβερνήτης της Ερζεγοβίνης.¹³³

Το 1850, άρχισε να διαφαίνεται μία αλλαγή στην πολιτική της Πύλης και μία διάθεση εξευμενισμού των Αλβανών. Ο σουλτάνος Αμπντουλμετζίντ Α' (1839-1861),¹³⁴ γιος και διάδοχος του Μαχμούτ Β', ένας καλλιεργημένος και φιλελεύθερος σουλτάνος, με τη συνεργασία του μεγάλου βεζίρη Μουσταφά Ρεσίτ Πασά (1800-1858), ενός από τους επιφανέστερους οθωμανούς πολιτικούς του 19ου αιώνα, εκσυγχρονιστή, φιλελεύθερου, και διαπρύσιου υπέρμαχου των μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτ), θέλησε να καταδείξει την ειλικρίνεια των προθέσεων του αντικαθιστώντας τους μη-αλβανούς βαλήδες των αλβανικών επαρχιών με Αλβανούς. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο 1850 διορίστηκε γενικός κυβερνήτης της "Κάτω Αλβανίας" με έδρα τα Ιωάννινα ο εγγονός του Αλή Τεπελενλή, Ισμαήλ Ράχμι Πασάς ενώ στην "Άνω Αλβανία" τοποθετήθηκε γενικός κυβερνήτης με έδρα το Πρίζρεν, ο Ισμαήλ Πασάς Πλιάσας.

Τα πράγματα άρχισαν να διαγράφονται ευνοϊκά και για την οικογένεια Βλόρα. Οι δύο νέο-διορισμένοι αλβανοί βαλήδες ήταν εκ μητρός και εκ πατρός συγγενείς της οικογένειας και ενημέρωσαν τους εκτοπισμένους για τη 'νέα αλβανική πολιτική' της Υψηλής Πύλης, που ευνοούσε την επιστροφή των εξόριστων. Πράγματι, τέλη 1851 ή αρχές 1852, έφτασε από την εξορία στη Αυλώνα ο Μαχμούτ Μπέης, ο οποίος ορίζεται αρχηγός του οίκου και ταυτόχρονα αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της περιοχής· ο αδελφός του Σελίμ Πασάς Βλόρα και ο αλβανός πολέμαρχος Τσέλιο Πίτσαρης «*παρέμειναν για ένα διάστημα εξόριστοι στη Θεσσαλία επειδή κρίθηκαν από την κυβέρνηση ως άκρως επικίνδυνοι για τη δημόσια ασφάλεια*».¹³⁵

Τον Οκτώβριο 1853 ξεκίνησε ο Κριμαϊκός Πόλεμος και η Υψηλή Πύλη έστειλε εντολές σε διάφορες επαρχίες για αποστολή στρατευμάτων στο μέτωπο. Επομένως, ο Μαχμούτ Μπέης Βλόρας ειδοποιήθηκε από το βαλή των Ιωαννίνων να συγκεντρώσει ενόπλους από το σαντζάκι. Όμως, οι 1.500 ένοπλοι της Αυλώνας ουδέποτε μεταφέρθηκαν στο μέτωπο της Κριμαίας, αλλά παρέμειναν

στην περιοχή για να αντιμετωπίσουν πιθανή εισβολή ελληνικών σωμάτων στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία.

Η ελληνική *Μεγάλη Ιδέα* είχε επενδύσει πολλά στον Κριμαϊκό Πόλεμο. Στη χώρα είχαν κυριαρχήσει οι αδιάλλακτες φωνές υπέρ του πολέμου στο πλευρό της Ρωσίας, πολιτική με την οποία έδειχναν να συμφωνούν το Παλάτι, ο στρατός, η κοινή γνώμη και το μεγαλύτερο μέρος των πολιτικών. Η Αθήνα, πάντως, φοβούμενη την αντίδραση της Αγγλίας και της Γαλλίας, δεν προχώρησε σε επίσημη κήρυξη πολέμου κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρά τις έντονες πιέσεις της Ρωσίας. Δεν εμπόδισε όμως την υποστήριξη ανεπίσημου πολέμου με άτακτα σώματα θειλοντών, με αξιωματικούς που δήθεν παραιτήθηκαν και με μονάδες τακτικού στρατού που δήθεν στασίασαν. Οι δυνάμεις αυτές εισέβαλαν στη Θεσσαλία και στην Ήπειρο και σε συνεργασία με ντόπιους οπλαρχηγούς κήρυξαν την επανάσταση.¹³⁶

Αμέσως, ο Μαχμούντ Μπέης διατάχθηκε να ενώσει το σώμα της Αυλώνας με την κύρια δύναμη του οθωμανικού στρατού υπό τη διοίκηση του Μεχμέντ Φουάντ Κετσετζιζαντε Πασά (Kecenci-zâde Mehmed Fuad Paşa, 1815-1869) μίας άλλης σημαντικής προσωπικότητας της περιόδου Τανζιμάτ και μετέπειτα μεγάλου βεζίρη, που εκείνη την περίοδο είχε αναλάβει την αρχιστρατηγία των οθωμανικών δυνάμεων στο ελληνικό μέτωπο.¹³⁷ Στις 27 Μαρτίου 1854 το σώμα του Μαχμούντ πολέμησε στη μάχη του Μετσόβου και κατόρθωσε να απωθήσει τις εκεί οχυρωμένες δυνάμεις του προεπαναστατικού αρματολού της Βόνιτσας, και στρατηγού της επαναστατικής και της οθωνικής περιόδου, Θωδωράκη Γρίβα.¹³⁸

Ο Κριμαϊκός πόλεμος χάρισε στον μπέη της Αυλώνας αίγλη και τιμές καθώς και το αξίωμα του διοικητή της αλβανικής 'οροφυλακής,' σώματος που συγκροτήθηκε για να τηρεί την ευταξία στις ευαίσθητες περιοχές των συνόρων. Ωστόσο το τίμημα ήταν βαρύ τόσο για εκείνον όσο και για την οικογένειά του: ο Μαχμούντ Μπέης στην προσπάθειά του να φανεί συνεπής —και αρεστός— στην Υψηλή Πύλη είχε πουλήσει το μεγαλύτερο μέρος των γαιοκτησιών του για να καλύψει τα έξοδα των 1.500 ενόπλων. Έκτοτε, δεν θα μπορέσει να επανακτήσει την παρουσία του και θα αρκεστεί στα προνόμια που απέρρεαν από την οικογενειακή καταγωγή του και τα διοικητικά πόστα που κατά καιρούς αναλάμβανε.¹³⁹

Η οικονομική αποδυνάμωση του κλάδου του Μαχμούντ Μπέη Βλόρα, αλλά και πολλών ομολόγων του, πιθανόν να ενίσχυσε τον «οθωμανισμό» τους, μιας και η νομιμοφροσύνη προς την Υψηλή Πύλη έδειχνε να είναι η μοναδική ίσως επιλογή για την ανάσχεση της περιθωριοποίησης τους. Έτσι, το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα στη διάρκεια της κορύφωσης των μεταρρυθμίσεων Τανζιμάτ, πολλοί από τους παλαιούς απρόβλεπτους αλβανούς 'μπέηδες των άκρων' εξελίχθηκαν σε πεπαιδευμένους και νομιμόφρονες –κεντρικούς ή περιφερειακούς– αξιωματούχους της Υψηλής Πύλης· κάτι ανάλογο με εκείνο που συνέβη το 15ο-16ο αιώνα στη Δύση, όταν η ενδυνάμωση της κεντρικής βασιλικής εξουσίας μετέτρεψε τους ανυπότακτους βαρόνους σε νομιμόφρονες αυλικούς· 'από αετούς σε παγώνια.'

Έτσι, ο Μαχμούντ Μπέης (καλλιεργημένος και ο ίδιος – γνώριζε τουρκικά, ελληνικά, ιταλικά και γαλλικά, και είχε γνώσεις ευρωπαϊκής λογοτεχνίας) θα προσπαθήσει να προσφέρει στο γιο και διάδοχό του Ισμαήλ Κεμάλ μία άρτια εκπαίδευση. Η εκπαίδευσή του, μαζί με το κοινωνικό κύρος και τις διασυνδέσεις της οικογένειας με την πανίσχυρη αλβανική παροικία της οθωμανικής πρωτεύουσας, θα του επιτρέψουν να καταλάβει υψηλές θέσεις και αξιώματα της κεντρικής και περιφερειακής διοίκησης.

Την ίδια γενικώς εξέλιξη θα έχουν και άλλα μέλη της οικογένειας: πολλοί από αυτούς θα αποκτήσουν αξιόλογη μόρφωση· θα καταλάβουν υψηλές θέσεις στην οθωμανική διοίκηση (σαντζάκ-μπέηδες, βαλήδες, ανώτεροι και ανώτατοι κεντρικοί αξιωματούχοι και ένας, ο Μεχμέτ Φερίντ Πασάς Βλόρα θα ανέλθει στο ύπατο δημόσιο αξίωμα της αυτοκρατορίας, του μεγάλου βεζίρη)· και θα εκπροσωπούν αδιαλείπτως την επαρχία τους στην οθωμανική βουλή καθόλη τη διάρκεια της λειτουργίας της.

Και όταν η αδιαλλαξία των Νεότουρκων θα τους αφαιρέσει την οποιαδήποτε πιθανότητα συγκρότησης μίας ενιαίας και αυτόνομης Αλβανίας στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,¹⁴⁰ θα εγκαταλείψουν την καταρρέουσα οθωμανική νομιμότητα και θα ενταχθούν στο εθνικό αλβανικό κίνημα (*Rilindja Kombëtare*). Στη συνέχεια, μετά την ίδρυση του αλβανικού κράτους, θα πρωταγωνιστήσουν στο δημόσιο βίο κατέχοντας υψηλά πολιτικά αξιώματα (βουλευτές, γεροισιαστές, διπλωμάτες, υπουργοί). Μάλιστα, ένα μέλος της οικογένειας, ο Ισμαήλ Κεμάλ Μπέης Βλόρα, πρώην στέλεχος του 'Μεταφραστικού Γραφείου' και του

Συμβουλίου Επικρατείας, σαντζάκ-μπέης και βαλής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και από τους επικεφαλής της “φιλελεύθερης-αγγλόφιλης” ομάδας του οθωμανικού κοινοβουλίου, θα αναδειχτεί στην Αυλώνα στις 28 Νοεμβρίου 1912 –μετά από ενδο-οικογενειακό ανταγωνισμό με τον εξάδελφό του Σουρέγια Μπέη– πρώτος πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης της ανεξάρτητης Αλβανίας. Από το μπαλκόνι του αρχοντικού της οικογένειας Βλόρα στην Αυλώνα θα σηκώσει την υποτιθέμενη κόκκινη σημαία του Σκεντέρμπεη με το βυζαντινό μαύρο δικέφαλο αετό¹⁴¹ και θα κερδίσει τους τίτλους του “πατέρα της [αλβανικής] εθνικής ανεξαρτησίας” και του “ιδρυτή του αλβανικού κράτους”.¹⁴²

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. <http://www.sefarad.org/publication/lm/050/html/page16>.
2. Εφεξής θα χρησιμοποιείται για την πόλη, η ονομασία [η] Αυλώνα, αφού και όλες οι άλλες (αλβανική, οθωμανική/τουρκική, ιταλική/δυτικοευρωπαϊκή) προήλθαν από αυτήν. Προτιμήθηκε ο τύπος [η] Αυλώνα αντί του αρχαίου [ο] Αυλών/Αυλώνας επειδή έχει καθιερωθεί τόσο στα κείμενα της περιόδου που εξετάζουμε όσο και στη σύγχρονη ελληνική ιστοριογραφία.
3. Βλ. F.C.H.L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, Didot, Παρίσι 1827, τ. Α', κεφ. Ε', σσ. 41, 45.
4. William Miller, «Valona», *The Journal of Hellenic Studies*, τ. 37 (1917), σ. 184· William M. Leake, *Travels in the Northern Greece*, London 1835, τ. Ι σσ. 1-2. Ο Ληκ σημειώνει ότι διακρίνονται απομεινάρια λιθοδομής από την ελληνιστική εποχή στα τείχη του φρουρίου.
5. Leake, *ό.π.*
6. Zeta: μεσαιωνική ονομασία ηγεμονίας που η επικράτεια της περιλάμβανε τα εδάφη του σημερινού Μαυροβούνιου και της βόρειας Αλβανίας.
7. Miller, *ό.π.*, σ. 191· Franz Babinger, *Moametto II il Conquistatore et il suo tempo*, Τορίνο 1956, 570 .
8. Για το σύστημα *dirlik*, βλ. περισσότερα, Ibrahim Metin Kunt, *Οι υπηρέτες του Σουλτάνου. Ο μετασχηματισμός της οθωμανικής επαρχιακής διακυβέρνησης, 1550-1650*, (επιμέλεια-μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου), Παπαζήσης, Αθήνα

- 2001 [Ibrahim M. Kunt, *The Sultan's Servants, Transformation of Ottoman Provincial Government (1550-1650)*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη 1983].
9. Polo-Puto, *ό.π.*, σ. 79.
 10. Aydin Babuna, «The Bosnian Muslims and Albanians: Islam and Nationalism», *Nationalities Papers*, 32, 2, (2004), σ. 289· Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening, 1878-1912*, Princeton University Press, Πρίνστον Ν.Ι., 1967, σσ. 4, 5.
 11. Ο Eqrem Bey Vlora (1885-1964), σπούδασε στο Theresianum της Βιέννης και στο Πανεπιστήμιο της Ίστανμπούλ. Εργάστηκε ως δημόσιος λειτουργός και διπλωμάτης στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης και στη συνέχεια συμμετείχε στο κίνημα της αλβανικής ανεξαρτησίας· το 1912 εκλέχτηκε αντιπρόεδρος της αλβανικής γερουσίας. Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αρχικά τέθηκε υπό κράτηση από τους Ιταλούς, στη συνέχεια όμως έγινε υπέρμαχος της πολιτικής στενών σχέσεων Αλβανίας-Ιταλίας. Επί βασιλείας Αχμέτ Ζόγου, υπηρέτησε σε διάφορες διπλωματικές αποστολές στο εξωτερικό. Τον Απρίλιο 1939, καλωσόρισε την ιταλική εισβολή, συνδέθηκε στενά με τον ιταλικό φασισμό και το 1944 έγινε υπουργός εξωτερικών και δικαιοσύνης. Με την επικράτηση του κομμουνιστικού καθεστώτος κατέφυγε στην Ιταλία. Πέθανε στη Βιέννη σε ηλικία 79 ετών. Συγγραφέας, μεταξύ άλλων του δίτομου έργου *Lebenserinnerungen*, τ. I, R. Oldenbourg, Μόναχο 1968, τ. II, R. Oldenbourg, Μόναχο 1973, όπου δίνει με οξυδερκή και απολαυστικό τρόπο στοιχεία για τον κόσμο ενός αλβανού ευγενούς των αρχών του 20ού αιώνα.
 12. Η πληροφορία προέρχεται από το αδημοσίευτο χειρόγραφο 1200 σελίδων του Εκρέμ Μπέη, *Beiträge zur Geschichte der Türkenherrschaft in Albanien: eine historische Skizze* [Συνεισφορά στην Ιστορία της Τουρκικής Κυριαρχίας στην Αλβανία: Ένα Ιστορικό Σκαρίφημα] που τμήματα του μετέφρασε ο Robert Elsie και είναι διαθέσιμα σε ηλεκτρονική μορφή.
 13. Για τις μεθόδους με τις οποίες ασκούσαν διοίκηση οι Οθωμανοί στις νέο-κατακτημένες περιοχές, βλ. Halil Inalcik, «Ottoman Methods of Conquest», *Studia Islamica*, Maisonneuve & Larose, 2 (1954), σσ. 103-129, *passim*.
 14. Για τους Γιουρούκους και τις εποικίσεις τους στο χώρο των Βαλκανίων, βλ. Barbara Kellner-Heinkele, «Yörük» στο H.A.R. Gibb, J.H. Kramers, E.Levi-Provençal, J. Schlacht [eds.], *The Encyclopedia of Islam*, New Edition, Leiden – E.J. Brill [eds.], 1960, [εφεξής: *EI.2*] τ. I, σσ. 338-341.
 15. Halil Inalcik, «Arnawutluk,» *EI.2*, τ. IX, σ. 651.
 16. Εδώ ο όρος βιλαέτι/vilayet, αντιπροσωπεύει μία διοικητική μονάδα που αποτελεί υποδιαίρεση του σαντζακίου/sancak. Δεν έχει δηλαδή τη γεωγραφική και διοικητική εμβέλεια που αποκτά ο όρος vilayet κατά το 19ο αιώνα, όταν θα αποτελέσει πλέον

- την μεγαλύτερη διοικητική μονάδα της αυτοκρατορικής επικράτειας, αντικαθιστώντας το μπεηλέρ-μπεηλίκι (beylerbegilik) διοικητική διαίρεση με επικεφαλής μπεηλέρμπεη (beylerbey). Συγκεκριμένα μετά τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1864, η επικράτεια θα διαιρεθεί σε βιλαέτια υπό τη διοίκηση βαλή (vali). Βλ. λ «Eyalet», *EI.2*, τ. I, σσ. 721-724
17. Inalcik, «Arnawutluk», *EI.2*, τ. I, σ. 655.
 18. Elbasani (αλβαν.) και Elbasan (οθωμ.) [El-basan: Το κάστρο που καθυποτάσσει τη χώρα]. Βλ. περισσότερα, L. Ménage, «Elbasan», *EI.2*, τ. II, σ. 693.
 19. Ο.π.
 20. Ο ιστορικός αλβανικός χώρος διαιρείται γεωγραφικά σε δύο μεγάλες περιοχές: τη χώρα των Γκέγκηδων (Γκεγκαρία/Gegari) που συγκροτεί τον αλβανικό βορρά και τη χώρα των Τόσκηδων (Τοσκαρία/Toskeri), που συγκροτεί τον αλβανικό νότο. Οι δύο περιοχές έχουν ως φυσικό όριο τον ποταμό Σκούμπη στην κεντρική Αλβανία. Βλ. περισσότερα George Gawrych, *Η Ημισέληνος και ο Αετός. Οθωμανική Εξουσία, Ισλάμ και οι Αλβανοί, 1873-1913*, (πρόλογος-μετάφραση-σχολιασμός, Στέφανος Παπαγεωργίου), Παπαζήσης, Αθήνα 2008 [*The Crescent and the Eagle. Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*: I.B. Tauris, Λονδίνο 2006, (υποκεφάλαια: Η Χώρα των Τόσκηδων & Η Χώρα των Γκέγκηδων), *passim*: H. Charles Woods, «Albania and the Albanians», *Geographical Review*, American Geographical Society, 5, 4 (1918), 263-264.
 21. Sancak: κυριολεκτικά, σημαία, λάβαρο. Εδώ: οθωμανική διοικητική και χωρική διαίρεση. Βλ. περισσότερα, J. Deny – I.M. Kunt, «Sandjak», *The Encyclopedia of Islam*, ό.π., τ. IX, σσ. 11-13.
 22. Μιχάλης Κοκολάκης, *Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι. Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)*, Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε., Αθήνα 2003, σ. 118. Ο Κοκολάκης, σωστά, σημειώνει με επιφύλαξη τη χρονολογία ίδρυσης του σαντζακίου την οποία εντόπισε στον όχι και τόσο αξιόπιστο Πουκεβίλ.
 23. Το συγκεκριμένο αξίωμα απαντάται στην Γαλλία ως *marquis*, στην Αγγλία ως *marquess*, στα κράτη της ιταλικής χερσονήσου ως *marcese* και στις γερμανικές και κεντροευρωπαϊκές χώρες ως *markgraf*.
 24. Denis Bašić. *The roots of the religious, ethnic, and national identity of the Bosnian-Herzegovinan Muslims*. University of Washington, 2009, σσ. 277, 279· Anton Minkov, *Conversion to Islam in the Balkans. Kisve Bahase Petitions and Ottoman Social Life, 1670-1730*. Brill, Λέιντεν 2004, σσ. 41-42.
 25. Inalcik, «Arnawutluk», *EI.2*, τ. I, σ. 656.
 26. Ακçe (: άσπρο): Ασημένιο νόμισμα, η βασική νομισματική μονάδα στην οθωμανική αυτοκρατορία, μέχρι την αντικατάστασή της από το *Kuruş* (γρόσι) το οποίο είχε αξία

- 120 άσπρων. Το δουκάτο ήταν χρυσό νόμισμα που κυκλοφόρησε η Δημοκρατία της Βενετίας το 1284 (ducato/zecchino).
27. Mordechai Arbell, «The Jewish Community of Vlor-Valona-Avilona» <http://www.sefarad.org/publication/lm/050/html/page16.html> Robert Elsie, *A Dictionary of Albanian Religion, Mythology, and Folk Culture*, Hurst & Co., Λονδίνο 2001, σσ. 141-142.
 28. Count Karaczay, «Geographical Account of Albania from a Manuscript of Count Karaczay», *Journal of the Royal Geographical Society of London*, 12 (1842), σ. 46
 29. Henry Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia &c, during the years 1812 and 1813*, Longman, Hurst, Orme & Brown, Λονδίνο 1915, σ. 517.
 30. Inalcik, «Arnawutluk», *EI.2*, vol. I, p. 655.
 31. Μιχάλης Κοκολάκης, *Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι. Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)*, [Κ.Ν.Ε /Ε.Ι.Ε.], Αθήνα 2003, σ. 107. Το 1691, αμέσως μετά το τέλος της εξάμηνης κατοχής της πόλης της Αυλώνας από τους Βενετούς, πρωτεύουσα του σαντζακίου θα γίνει το Μπεράτι και η Αυλώνα θα γίνει πρωτεύουσα ομώνυμου καζά. Ωστόσο, ο περιηγητής Εβλιγιά (βλ. παρακάτω), όταν επισκέφτηκε την πόλη το 1670, δηλαδή 21 χρόνια νωρίτερα, αναφέρει και αυτός ότι η πόλη της Αυλώνας ήταν πρωτεύουσα καζά, και η πόλη του Μπερατίου πρωτεύουσα του σαντζακίου.
 32. Σύμφωνα με μία πληροφορία που μας προσφέρει ο Ισμαήλ Κεμάλ στα *Απομνημονεύματά του*, η οικογένεια των μπέηδων της Αυλώνας κατείχαν τα δικαιώματα εκμετάλλευσης των ορυχείων και κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, δηλαδή 200 χρόνια μετά την περιήγηση του Εβλιγιά Τσελεμπί. (A.M. Sommerville Story [ed.], *The Memoirs of Ismail Kemal Bey Vlora*, Constable and Company LTD, Λονδίνο 1920, σ. 108. Για τα δικαιώματα εκμετάλλευσης των ορυχείων από την οικογένεια Βλόρα, βλ. και Leake, *Travels...*, ό.π., σ. 378, ο οποίος αναφέρει ότι τα ετήσια έσοδα του Ιμπραήμ Βλόρα ανέρχονταν σε 120.000 πιάστρα.
 33. Robert Dankoff & Robert Elsie (eds.), *Evliya Çelebi in Albania and Adjacent Regions (Kosovo, Montenegro, Ohrid)*, Brill Academic Pub, Λέιντεν, Βοστώνη 2000 [Μεταφρασμένο από τα οθωμανικά-τουρκικά, από τους επιμελητές] σσ. 127-153. Βεβαίως, επειδή οι πληροφορίες του Εβλιγιά δεν προέρχονται μόνον από αυτά που είδε ο ίδιος αλλά και από όσα άκουσε, αυτό καθιστά την πηγή ελέγξιμη, χωρίς όμως να μειώνεται η αξία της, ως ιστορικού τεκμηρίου.
 34. Leake, *Travels...*, ό.π.
 35. Henry Holland, *Travels...*, ό.π.
 36. Karaczay, ό.π., σ. 69.
 37. Ό.π.

38. Για την οικογένεια των μπέηδων της πόλης, θα χρησιμοποιείται εφεξής το επίθετο Βλόρα. Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία η συνηθέστερη απόδοση του επιθέτου είναι «Βλιόρας,» «Βλιώρας» ή «Βιλιώρας» [: Ιμπραήμ Μπέης Βλιόρας/Βλιώρας/Βιλιώρας] και σπανιότερα, «Αυλωνίτης» [: Ιμπραήμ Μπέης Αυλωνίτης].
39. *Lebenserinnerungen*, τ. I, R. Oldenbourg, Μόναχο 1968, τ. II, R. Oldenbourg, Μόναχο 1973. [Η πληροφορία αντλήθηκε από τμήματα του έργου από τον Robert Elsie το οποίο είναι μεταφρασμένο στην αγγλική γλώσσα και διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή.
40. Franz Babinger, «Awlonya», *EI.2*, ό.π., τ. I, σσ. 767-768. Η πληροφορία αντλήθηκε από τον Ekrem Bey Vlora, *Aus Berat und von Tomor*, Σεράγιεβο 1991· *Zur Junde der Balkan-halbinsel*, no 13.
41. Για την πολιτική των γαμήλιων συμμαχιών των Οσμανιδών, βλ. περισσότερα στη μελέτη της Leslie P. Pierce, *The Imperial Harem. Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη, Οξφόρδη 1992, *passim*.
42. Ismail Kemal Bey Vlora ή Ismail Qemali, (1844–1920): Ανώτατος οθωμανός αξιωματούχος. Απόφοιτος του «Μεταφραστικού Γραφείου» εργάστηκε σε διάφορες κεντρικές υπηρεσίες και κατέλαβε θέση σαντζάκιμπεη και βαλή σε διάφορες οθωμανικές επαρχίες, ενώ διετέλεσε και αντιπρόσωπος της επαρχίας Αυλώνας στην οθωμανική βουλή. Καλλιεργημένος, φιλελεύθερος —υπήρξε το δεξί χέρι του επιφανούς μεγάλου βεζίρη και ηγέτη της αγγλικής μερίδας, Μιντάτ Πασά— εργάστηκε για τον εκσυγχρονισμό της αυτοκρατορίας. Μετά το 1910 εγκατέλειψε την οθωμανική πρωτεύουσα και εργάστηκε για την αλβανική εθνική ανεξαρτησία.
43. *Sommerville Story* [ed.] *The Memoirs ...*, σ. 3 [μετάφραση δική μου]. Ekrem Bey Vlora, ό.π. Την ίδια πληροφορία δίνει και ο F. Babinger, *Rumelische Streifen*, Βερολίνο 1938, σ. 24.
44. Βλ. Pierce, *The Imperial Harem...*, σσ. 23, 66, 68, 76, 72, 199–200, 201.
45. F. Babinger-G. David, «Kodja Sinan Pasha», *EI.2*, τ. IX, σσ. 631–632.
46. Pearce, ό.π. σσ. 111–112, 192, 246–247. Βλ. σχετικό πίνακα στο Heath Lowry, *Η φύση του πρώιμου οθωμανικού κράτους, μετάφραση-σχολιασμός Στέφανος Παπαγεωργίου Παπαζήσης*, Αθήνα 2004, σσ. 269–272 [*The nature of the early Ottoman state*, SUNY, Νέα Υόρκη 2003]. Συγκεκριμένα από τους 25 μεγάλους βεζίρηδες που ανήλθαν στο αξίωμα μία ή περισσότερες φορές κατά την περίοδο 1520–1603 που καλύπτει τις βασιλείες του Σουλεϊμάν II, του Σελίμ II (1566–1574), του Μουράντ III και του Μεχμέτ III, οι οκτώ ήταν αλβανικής καταγωγής, οι τέσσερις τουρκικής καταγωγής, οι τρεις σερβικής καταγωγής, οι τρεις σερβικής-βοσνιακής καταγωγής, ένας κίρκασιακής καταγωγής, ένας ελληνικής καταγωγής, ένας κροατικής ή ουγγρικής καταγωγής,

- ένας γενοβέζικης καταγωγής, ενώ για τρεις δεν υπάρχουν σχετικά στοιχεία. Βλ. και αναλυτικούς πίνακες των μεγάλων βεζιρηδών με πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή και τη θητεία τους βλ. en.wikipedia.org/wiki/List_of_Ottoman_Grand_Viziers).
47. Κ.Δ. Μέρτζιος, «Χρονολογικοί πίνακες των πασάδων της Ηπείρου,» *Ηπειρωτική Εστία*, ΙΣΤ' (1967): Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τεομόρων ελληνικών και ιλλυρικών περιοχών...*, τ. Β' (1856), σσ. 292-292· Χρ. Σούλης, «Οι πασάδες των Ιωαννίνων,» εφημ. *Ήπειρος*, φ. 27ης Μαΐου 1934· William Miller, *ό.π.*, σσ. 191, 192, 193.
 48. Ο William Miller, *ό.π.*, έχει αντλήσει την πληροφορία από τον Παναγιώτη Αραβαντινό Ο Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 122, αμφισβητεί και αυτός τις απόψεις του Αραβαντινού, αλλά και του F. Babinger, λ. «Awlonya», *Encyclopedie de l' Islam* που επιχειρούν να ταυτίσουν τον ιδρυτή της οικογένειας Βλόρα με διάφορους επιφανείς οθωμανούς αξιωματούχους. Εκρέμ Μπέης (*ό.π.*) σημειώνει, ότι ένας αδελφός του (Arnaut) Σινάν πασά, ο Αλή Μπέης σκοτώθηκε στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571): δηλαδή σε μία περίοδο που ταιριάζει με τη παρουσία του πρώτου στην Αυλώνα.
 49. Sommerville Story [ed.] *The Memoirs ...*, σσ. 3-4, [μετάφραση δική μου].
 50. Ενδεικτικά: Faik Bey Konica [της Κόνιτσας], Midhat Bey, *Frashëri* [του Φράσερ] Ali Bey Tepedelenli [του Τεπελενίου], Vehbi bey Dibra [της Δίβρης] Qemal bey Elbasani [του Ελμπασάν], Süleyman Bey Delvina [του Δέλβινου], Kadri Bey Prishtina [της Πρίστινας], Ahmed Bey Zogu Mati [του Μάτι] κ.ά.
 51. Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, Ι, σσ. 190-192, 248-249· Miller, *ό.π.*, σ. 193.
 52. Ekrem Bey Vlora, *ό.π.*: Renzo Falaschi (ed.) *The Memoirs of Ismail Kemal Vlora and his work for the independence of Albania* [Toena], Tirana, σ. 417, υποσ. Α. Για την επιρροή της οικογένειας Βλόρα στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Αυλώνας-Μπερατίου (αν και με ορισμένες ανακρίβειες), βλ. και Gabriel. Louis-Jaray, *Au Jeune Royaume d' Albanie*, Hachette, Παρίσι 1914, Chapitre Premier «Vallona», *passim*.
 53. Polo-Puto, *ό.π.*, σσ. 127-128.
 54. Είναι ενδεικτικό ότι η επόμενη χαρτογράφηση έγινε το 1830, αφότου η οθωμανική κεντρική κυβέρνηση ανέλαβε εκ νέου την άμεση διακυβέρνηση των μεγάλων πασαλικιών της Σκόντρας και των Ιωαννίνων, και επέβαλε τον έλεγχο της στους ντόπιους μπέηδες. https://wiki.familysearch.org/.../Ottoman_Detailed_Cadastral_Surveys_in_Albania - [Ottoman Detailed Cadastral Surveys in Albania].
 55. Γκριγκόρι Λ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ' και στις αρχές του ΙΘ' αιώνα. Τα δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μετάφραση Αντωνία Δάλλα*, εισαγωγικό σχόλιο – επιμέλεια Βασίλης Παναγιωτόπουλος,

- Gutenberg, Αθήνα 1994, σ. 137.
56. Ramadan Marmullaku, *Albania and the Albanians*, Archon Books, [North Haven] 1975, σσ. 17-19. Polo-Puto, *ό.π.* 130. Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 122.
 57. Στην ίδια την κατηγορία των μπέηδων υπήρχαν ιεραρχήσεις. Οι «μεγάλοι μπέηδες ήταν εκείνοι που διέθεταν μεγάλες γαιοκτησίες, πλούτο, και ισχύ και κατείχαν κληρονομικά την εξουσία. Πέραν αυτής της εuariθμης κατηγορίας υπήρχαν «μπέηδες μεσαίας κατηγορίας» και «μικροί μπέηδες» με ανάλογο πλούτο και στρατιωτική ή/και πολιτική ισχύ. Βλ. Nathalie Clayer, *Οι απαρχές του Αλβανικού Εθνικισμού*, εισαγωγή: Κώστας Κωστής, επιμέλεια: Λεωνίδας Εμπειρικός–Ανδρέας Σιδέρης, μετάφραση: Ανδρέας Σιδέρης Ισονάφι, Ιωάννινα 2009, σ. 45. [Nathalie Clayer, *Aux origines du nationalisme albanais. La naissance d' une nation majoritairement en Europe*, Karthala, Παρίσι 2007.
 58. Βλ. περισσότερα, Ekrem Bey Vlorë, *Lebenserinnerungen...*, σσ. 9-27.
 59. Ahmet Uzun, «Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı», *Bulletin*, LXV/244, 2001 [*Ο Αλή Πασάς ο Τεπελενλής και η Περιουσία του*, [μετάφραση από τα τουρκικά, Γιώργος Σύρμας], www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/instr-studiorumbalk/tepelelis.pdf. σ. 7,
 60. Marmullaku, *ό.π.*, σσ. 17-19, Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 122.
 61. Clayer, *ό.π.*, σ.46. Γ. Μακρής, Στ. Παπαγεωργίου, *Το χερσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή πασά Τεπελενλή. Ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς*, Παπαζήσης, Αθήνα 1990, σ. 46· Sommerville Story [ed.] *The Memoirs...*, σ. 5, Αρχείο Αλή Πασά, έκδοση-σχολιασμός–Ευρετήρια: Βασίλης Παναγιωτόπουλος / συνεργασία: Δημήτρης Δημητρόπουλος–Παναγιώτης Μιχαηλάκης, I.N.E./E.I.E., Αθήνα, τ. Α' (1747–1808), έγγραφα αρ. 19, 181, 220, 248, 338, 347, 367, τ. Γ' (1818–1821), αρ. 1053, 1513, 1415· K.E. Fleming, *Αλή Πασάς. Ο Μουσουλμάνος Βοναπάρτης*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2000, σ. 155 [K.E. Fleming, *The Muslim Bonaparte. Diplomacy and Orientalism in Ali Pasha's Greece*, Princeton University Press, Πρίνστον N.J., 1999]· Αχμέτ Μουφίτ, *Αλή Πασάς ο Τεπελενλής (1744-1822)*, [μετάφραση από την τουρκική Α.Ν. Ιορδάνογλου], Προλεγόμενα – Σημειώσεις Κ. Βλάχος, Ιωάννινα 1980, σσ. 99, 112· Η Clayer, *ό.π.*, σ. 45, σημειώνει ότι το σύστημα των επιγαμιών ορισμένες φορές λειτουργούσε και εντός της ευρύτερης οικογένειας: ο Ισμαήλ Μπέης Βλόρα και ο Μπεκίρ Μπέης Βλόρα παντρεύτηκαν, το 1820, «τις δύο τελευταίες εξαδέλφές τους.» Η Clayer αντλεί την πληροφορία από το Ekrem Bey Vlorë, *Lebenserinnerungen...*, σσ. 133.
 62. Polo-Puto, *ό.π.* 128.
 63. Για το μεγάλο Πασαλίκι της Σκόντρας και την οικογένεια Μπουσατλί, Βλ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, κεφάλαια & 6· S.N. Naçi, «Le pachalik de Scutari considéré

- dans son développement socio-politique au xxiiie siècle», *Studia Albanica*, iii/1, 1966, σσ. 123-144· C.J. Heywood, «Kara Mahmud İshkondrali Paşa», *EI.2*, τ. IV, σσ. 588-589.
64. Mütesellim: τοποτηρητής, υποδιοικητής και/ή υπεύθυνος εισπραξής φόρων
 65. Derbentler başbuğu: γενικός επόπτης των περασμάτων (δερβενιών).
 66. Ουίλιαμ Πλόμαρ, *Το διαμάντι των Ιωαννίνων. Αλή Πασάς, 1741-1822*, Δωδώνη, Αθήνα – Ιωάννινα 1987, σ. 40· Σπ. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 40· Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τεύχος Α', Αθήνα 1887, σσ. 21-22· Μακρής–Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σ. 48· Χαμιγιέτ Σεζέρ, *Νέες Πληροφορίες και Ευρήματα Σχετικά με τα Τσιφλίκια και τα Εισοδήματα του Αλή Πασά και των Γιων του*, [μετάφραση Ειρήνη Καλογεροπούλου]. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρονική βιβλιοθήκη του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (www.eie.gr/nhrf/.../tsiflikia.htm -). Το 1802 κατέλαβε και το αξίωμα του βαλή της Ρούμελης (Rumeli valesi) το ανώτερο διοικητικό αξίωμα των ευρωπαϊκών οθωμανικών κτήσεων (Leake, *Travels...*, *ό.π.*, σ. 238· Αρς, *ό.π.*, σ. 216)
 67. Μακρής–Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σσ. 62–64· Αλέξανδρος Μανσόλας, *Πολιτειογραφικά Πληροφορία περί Ελλάδος*, Αθήνα 1867, σ. 12. Σχετικά με το μέγεθος και τον πληθυσμό της επικράτειας που έλεγχε ο Αλής, βλ. J. Bessieres, *Mémoire sur la vie et la puissance d'Ali-Pasha, Vezir de Yanina*, Παρίσι 1820, σ. 24.
 68. Ε.Χ. Καρρ, *Τι είναι Ιστορία* Πλανήτης, Αθήνα 1983, σ. 48 (Από το έργο του Hegel, *Philosophy of Right* αγγλική μετάφραση 1942, σ. 295.)
 69. Μίλτος Κυργιάνης, *Το πασαλίκι Ιωαννίνων στην εποχή του Αλή πασά Τεπελενλή (1788-1822)*, Αθήνα 1984· Γεώργιος Βαβαρέτος, *Ο Αλή πασάς από την άλλη πλευρά* [Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εστίας Αθηνών], αρ. 19, Αθήνα 1968· Σπ. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή πασά Τεπελενλή*, Αθήνα 1895· Ουίλιαμ Πλόμαρ, *Το διαμάντι των Ιωαννίνων* *ό.π.* [πρωτότυπη έκδοση: William Plomer, Χαμιγιέτ Σεζέρ, *Νέες Πληροφορίες και ευρήματα σχετικά με τα τσιφλίκια και τα εισοδήματα του Αλή Πασά και των γιων του*, [μετάφραση από τα τουρκικά και σχόλια: Ειρήνη Καλογεροπούλου], Ahmet Uzun, *ό.π.*
 70. Mutaşarrıf: πασάς-διοικητής σαντζακίου.
 71. Thomas Smart Hughes, *Travels in Greece and Albania*, London, 1830, σ. 220.
 72. Αρς, *ό.π.*, σ. 157· Μακρής–Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σ. 46. Πρβλ. Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία...*, σ. 18· Αχμέτ Μουφίτ, *ό.π.*, σσ. 36-37· Σπ. Μελάς, *ό.π.*, σσ 19-20· Renzo Falaschi (ed.) *The Memoirs of Ismail Kemal Vlora and his work for the independence of Albania* [Toena], Τίρανα XXXX, σ. 417.
 73. Αρς, *ό.π.*, σ. 158.
 74. Συγκεκριμένα ο Μουχτάρ Πασάς πήρε την Πάσο Βλόρα και ο Βελή Πασάς την Ζεμ-

- πιδέ Βλόρα. Αρχείο Αλή Πασά, *ό.π.*, τ. Α' (1747-1808), έγγραφο αρ. 19. [Στο σημείωμα του εγγράφου η Ζεμπιδέ σημειώνεται ως Μπελκίμ, λάθος το οποίο θεραπεύεται από τους επιμελητές στο Index Δ' τόμος). Βλ. επίσης, Leake, *Travels...*, τ. I, σ. 41· John Cam Hobhouse Broughton, *Travels in Albania and other provinces of Turkey in 1809 & 1810*, τ. I, Λονδίνο 1858, σ. 103.
75. Αρς, *ό.π.*, σσ. 230-231.
76. Sommerville Story, *The Memoirs...*, σσ. 14, 25. Για τον Ισμαήλ Ράχμι, το μοναδικό στενό συγγενή του Αλή Τεπελενλή που επέτυχε να διασωθεί από το γενικό κατατρεγμό της οικογένειας μετά το 1821, βλ. Αρχείο Αλή Πασά, *ό.π.*, τ. Α' (1747-1808), έγγραφα αρ. 320 και 367, τ. Β' (1809-1817) έγγραφα αρ. 980, 9993 και 1021, τ. Γ' (1818-1821) έγγραφα αρ. 1176, 1213, 1314· Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία, ό.π.* σσ. 225, 457-459· Αχμέτ Μουφίτ, *ό.π.*, σσ. 105 146, 148, ο οποίος σημειώνει την μεγάλη εύνοια του τοπάρχη των Ιωαννίνων προς το συγκεκριμένο εγγονό.
77. Αρς, *ό.π.*, σ. 206. Η Χιμάρα θα υποταχθεί στο σύνολό της το 1810.
78. Αρς, *ό.π.*, σ. 215.
79. Για τους Σουλιώτες βλ. μεταξύ πολλών άλλων, την εξαιρετη μελέτη της Βάσως Ψιμούλη, *Σούλι και Σουλιώτες* [Εστία], 3η έκδοση, Αθήνα 2005. Βλ. επίσης, Χριστόφορος Περραιβός, *Απομνημονεύματα Πολεμικά*, επιμέλεια Εμμ. Πρωτοψάλτης, *Απομνημονεύματα* αγωνιστών του 21 – Εκλογή Γ. Τσουκαλά, Αθήνα 1956.
80. Sommerville Story, *The Memoirs...*, σ. 5 [μετάφραση δική μου].
81. Αρς, *ό.π.*, σ. 255· Ahmet Uzun, «Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı», *Bulletin*, LXV/244, 2001 [Ο Αλή Πασάς ο Τεπελενλής και η Περιουσία του, [μετάφραση από τα τουρκικά, Γιώργος Σύρμας], www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/instr-studiorumbalk/tepelenis.Pdf. Stavro Skendi, et al. (eds.). *Albania*, Preager, Νέα Υόρκη 1956, σ. 7.
82. Palmer, *ό.π.*, 83.
83. Αρς, *ό.π.*, σ. 255.
84. Sommerville Story, *The Memoirs, ό.π.*, σ. 6.
85. Ahmet Uzun, *ό.π.* Αρς, *ό.π.*, 255. Ο άγγλος περιηγητής W.M. Leake, *Travels...*, τ. Γ', σ. 550, αναφέρεται σε μία περίπτωση αποστασίας, εκείνης του Μπεκίρ Αγά Τζογαδόρου που πέρασε στο στρατόπεδο του Αλή με 200 ενόπλους του.
86. Gabriel Remerand, *Ali de Tebélen pasha de Yanina*, Paris 1828, σ. 137.
87. Το οθωμανικό πιάστρο είναι το Kuruş (γρόσι) που η ονομασία του προέρχεται από το γερμανικό νόμισμα Groschen. Ήταν, μέχρι το 1844 η επίσημη νομισματική μονάδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
88. Ο Hughes, σημειώνει ότι ο Τζαφέρ Μπέης, που ήταν ο κύριος προστάτης των Χιμα-

ριωτών και ένας από τους επικίνδυνους εχθρούς του Αλή, δηλητηριάστηκε με εντολή του Τεπελενλή, *ό.π.*, σ. 220.

89. Αρς, *ό.π.*, σ. 258. Για το γάμο του Σουλεϊμάν Μπέη Βλόρα με την κόρη του Πασά του Δέλβινου, βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό.π.*, τ. Β' (1809-1817), αρ. 439.
90. Αρς, *ό.π.*, σ. 259. Για την οικονομική βοήθεια που έλαβε ο μπέης της Αυλώνας Ιμπραήμ Πασάς ώστε να ενεργοποιήσει εναντίον του Αλή Τεπελενλή άλλους μπέηδες – και κυρίως το μπέη του Δέλβινου, Μουσταφά, βλ. *Αρχείο Αλή Πασά, ό.π.*
91. Αρς, *ό.π.*, σσ. 257-258· Ahmet Uzun, *ό.π.*· Σπ. Αραβαντινός, *Ιστορία του Αλή*, σσ. 194, 222· Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 125. Ο Leake, *Travels...*, τ. IV, σ. 549, αναφέρει ότι ο Μουχτάρ Πασάς, διακρίθηκε στο μέτωπο του Δούναβη που είχε πάει επικεφαλής των δυνάμεων του πασαλικιού των Ιωαννίνων και για την προσφορά του στη μάχη του δόθηκαν πλούσια δώρα και η δημόσια προσφορά από τον αρχιστράτηγο Κιορ Γιουσούφ Πασά του αξιώματος του βαλή της Ρούμελης. Ο Μουχτάρ όμως προτίμησε, μιας και το αξίωμα ήταν ήδη στα χέρια του πατέρα του να ζητήσει επίσημα το πασαλίκι της Αυλώνας ώστε να ενσωματωθεί επισήμως και η επαρχία της Αυλώνας στα ελεγχόμενα από την οικογένεια Τεπελενλή εδάφη.
92. Miller, *ό.π.*, σ. 193. Ο Miller σημειώνει, χωρίς να δηλώνει την πηγή από την οποία άντλησε την πληροφορία, ότι στην Αυλώνα είχε λάβει χώρα κατά το προηγούμενο διάστημα αιματηρή σύρραξη ανάμεσα στα μέλη της κυβερνώσας οικογένειας, που οδήγησε τις άλλες οικογένειες προκρίτων να ζητήσουν την παρέμβαση του Αλή Πασά. Ο Μάρκος Δαμιράλης, εμφανίζεται και αργότερα ως πληρεξούσιος των «αλβανών συμμάχων» στην Εθνοσυνέλευση της Επιδάουρου (*Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, τ. Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδάουρου, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 1971).
93. Hobhouse, *ό.π.*, σ. 85
94. Polo-Puto, *ό.π.*, σ. 139.
95. Hobhouse, *ό.π.*, σ. 106. Ο Ιμπραήμ Πασάς της Αυλώνας είναι κεντρικός χαρακτήρας στο ιστορικό αφήγημα του Alexander Dumas, πατρός, *Ali Pacha* [electronic edition – Project Gutenberg]. Το αξιοσημείωτο είναι ότι η αφήγηση των γεγονότων δεν αποκλίνει –πλην ελαχίστων περιπτώσεων– από την ιστορική πραγματικότητα όπως αυτή εμφανίζεται μέσω σχετικών σύγχρονων και μεταγενέστερων ιστορικών μελετών.
96. Sommerville-Story, *The Memoirs...*, σ. 9 [μετάφραση δική μου]. Και εδώ ανακλύπουν ορισμένα προβλήματα από την αφήγηση του Ισμαήλ Κεμάλ. Σύμφωνα με πληροφορία που δίνει ο επιμελητής της ιταλικής έκδοσης των *Απομνημονευμάτων* του, ο Ιμπραήμ Πασάς Βλόρα πέθανε το 1819, άρα πριν από το καλοκαίρι του 1820 που οι σουλτανικοί πολιορκούσαν το κάστρο των Ιωαννίνων. Falaschi (ed.) *The Memoirs, ό.π.*, σ. 417.

97. Βλ. Hobhouse, *ό.π.* Αρς, *ό.π.*, σ. 256. Για τον Ομέρ Πασά Βρυώνη (Ömer paşa Vryoni), βλ. περισσότερα στο Χρ. Στασινόπουλου, *Λεξικό της Ελληνικής Επανάστασης του 1821*, τ. Α', Αθήνα χ.χ. σ. 306-308. Πρβλ. και *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια—Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. Β', λ. «Ομέρ Βρυώνης», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, χ.χ. σ. 371-372,
98. Sommerville Story [ed.], *The Memoirs...*, σ. 8.
99. Οι Αλβανοί, θρησκευτικά ακολουθούσαν το χριστιανικό και το μουσουλμανικό δόγμα. Περαιτέρω, οι χριστιανοί Αλβανοί, που συνιστούσαν τότε το 30 % του συνολικού πληθυσμού διαιρούνταν σε Ορθόδοξους (περί το 20 %) και σε Καθολικούς (περί το 10 %). Οι Μουσουλμάνοι που αποτελούσαν το 70 % του συνολικού πληθυσμού διαιρούνταν με τη σειρά τους σε Σουνίτες (περί το 60 %) και σε οπαδούς του дерβισικού τάγματος των Μπεκτασήδων (10 %). Γεωγραφικά η συντριπτική πλειοψηφία των Ορθοδόξων Χριστιανών ήταν συγκεντρωμένη στις περιοχές του αλβανικού νότου (Τοσκαρία), ενώ οι Καθολικοί απαντώνται σχεδόν αποκλειστικά, στον αλβανικό βορρά και συγκεκριμένα στις ορεινές περιοχές του βιλαετίου της Σκόντρας και στα σύνορα με το Μαυροβούνιο. Τέλος, οι Σουνίτες βρίσκονται σε όλα τα αλβανικά βιλαέτια, με μεγαλύτερη πυκνότητα στις κεντρικές περιοχές, ενώ οι Μπεκτασήδες απαντώνται κυρίως στο νότο. Βλ. George W. Gawrych, *ό.π.* σ. 69-71. Περισσότερα για τους Μπεκτασήδες της Αλβανίας, βλ. μεταξύ άλλων, John Kingsley Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937· Βασίλης Νιτσάκος, «Θρησκεία και εθνική ταυτότητα στην Αλβανία. Η περίπτωση των Μπεκτασήδων,» [Εισήγηση στο Α' Επιστημονικό Συνέδριο του Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών με θέμα: *Διαστάσεις της μετάβασης και η ευρωπαϊκή προοπτική των χωρών της Βαλκανικής*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, 10-12/11/2006]
100. Βλ. σχετικά, Carl Patsch, *Das Sandschak Berat in Albanien*, Vienna, 1904, σ. 134. Gawrych, *ό.π.*, σ. 73.
101. Falaschi [ed.], *The Memoirs...*, σ. 417, υποσ. D (6. 17).
102. Για τον Μοχάμετ Άλι, βλ. Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, *Egypt and the Reign of Muhammad Ali*, Cambridge University Press, 1984· Khaled Fahmy, *Mehmed Ali*, Oneworld Publications, 2009· Khaled Fahmy, *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, his Army and the Making of Modern Egypt*, Cambridge University Press, 1997.
103. Η αυλή του Αλή Πασά των Ιωαννίνων υπήρξε χώρος συγκέντρωσης πολλών μουσουλμάνων και χριστιανών οπλαρχηγών από τη νότια Αλβανία, την Ήπειρο και τη Ρούμελη όπως και πολλών ευρωπαίων στρατιωτικών τυχοδιωκτών. Ένα σημαντικός αριθμός από τα στρατιωτικά αλλά και τα πολιτικά/διοικητικά της Ελληνικής Επανάστασης ανήκε στην κατηγορία των περιφήμων «Αληπασαλήδων.» Βλ. Μακρής,

- Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σσ. 54-55.
104. Η αντιμαχία ανάμεσα στις δύο οικογένειες συνεχίστηκε και κατά την περίοδο της αλβανικής εθνογένεσης στην οποία έλαβαν μέρος, πρωταγωνιστικά, μέλη και των δύο οικογενειών. Ενδεικτικά, από την οικογένεια Βρυώνη, ο Αζίζ Πασάς Βρυώνης είχε εκλεγεί, το 1909, μαζί με τον Ισμαήλ Κεμάλ μπέη, εκπρόσωπος της επαρχίας Μπερατίου (George Gawrych, *ό.π.*, σ. 332), ο Γιάζ Μπέης Βρυώνης, ο Σάμι Μπέης Βρυώνης, ο Εκρέμ Μπέης Βλόρα και ο Ισμαήλ Κεμάλ Βλόρα είχαν συμμετείχαν ως εκπρόσωποι του Μπερατίου και της Αυλώνας, αντίστοιχα, στο συνέδριο που κατέληξε στη διακήρυξη της αλβανικής ανεξαρτησίας (Lef Nosi, *Dokumenta historike për t'i shërbye historiës tone kombëtare*. (Translated from the Albanian by Robert Elsie), Tirana: Instituti i Historisë 2007, σσ. 99, 176-179) και ο Σάμι Μπέης Βρυώνης με τον Σουρέγια Πασάς Βλόρα ήταν βουλευτές στο οθωμανικό κοινοβούλιο (*Meclis-i Mubasan*) το 1912. (Βλ. coursesa.matrix.msu.edu/~fisher/hst373/Meclis-iMubasan1912.htm)
 105. Ahmet Uzun, *ό.π.*, Πίνακας 2, «Τα τσιφλίκια του Αλή Πασά και μερικά στατιστικά στοιχεία σχετικά με αυτά (1234-36/1818/21), σσ. 34-35. Βλ. και Dennis N. Skiotis, «From Bandit to Pasha: First Steps in the Rise of Power of Ali of Tepelen, 1750-1784», *International Journal of Middle East Studies*, τ. 2, 3 (1971), σ. 221, σημ. 1
 106. Ahmet Uzun, *ό.π.*, Πίνακας 1 «Οι Πρόσοδοι του Αλή Πασά και των γιων του στα διάφορα Βιλαέτια,» σσ. 32-33.
 107. Η Σελίνιτσα βρίσκεται κοντά στη Βαλόνα, όπου υπάρχουν μεγάλα αποθέματα ορυκτής πίσσας, της οποίας εκμετάλλευση γινόταν από τους ρωμαϊκούς χρόνους. Ο Ισμαήλ Κεμάλ, στο *Sommerville Story* [ed.], *The Memoir...*, σ. 108, σημειώνει ότι κατείχε τα δικαιώματα εκμετάλλευσης των μεταλλείων, κάτι που πιθανώς να ίσχυε και για προγενέστερα μέλη της οικογένειας.
 108. Ο Ibrahim Manzour Effendi, *Mémoires sur le Grèce et l' Albanie pendant le gouvernement d' Ali Pacha*, Paris, 1827 σ. 60, αναφέρει ότι ο Αλής κατέσχεσε την περιουσία των Βλόρα (γαίες, τιμαλφή, χρήματα) αξίας 24 εκατομμυρίων φράγκων.
 109. Γεώργιος Βαβαρέτος, *Ο Αλή πασάς από την άλλη πλευρά*, Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών, αρ. 19, Αθήνα 1968, σσ. 36-37· Σπ. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 345.
 110. *Sommerville Story* [ed.], *The Memoirs...*, σ. 6 [μετάφραση δική μου].
 111. Αρς, *ό.π.*, σ. 334.
 112. Ο Ομέρ Βρυώνης που με τα σώματά του φύλασσε τα περάσματα της Πίνδου, ήρθε σε συνεννόηση (Αύγουστος 1820) με τις σουλτανικές δυνάμεις του Ισμαήλ Πασά που έρχονταν από τη Λάρισα που αφήνοντας ελεύθερη τη διάβαση προς τα Ιωάννινα. Αρς, *ό.π.*, σ. 335.
 113. Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 126.

114. Για τη συμμετοχή του Ομέρ Βρυώνη στις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των Ελλήνων βλ. Χρήστος Ι. Βλασσόπουλος, *Το Ημερολόγιον του Αγώνος, Δημητράκος*, Αθήνα, 1930, σσ. 34, 44, 70, 78, 80, 96, 122, 128, 146, 154, 172, 194, 204, 208, 239, 250, 266.
115. Βλ. Νικόλαος Κασομούλης, *Απομνημονεύματα της Επανάστασης των Ελλήνων, 1821-1833*, εισαγωγή – σχόλια Γιάννη Βλαχογιάννη, Αθήνα, χ.χ. τ. Β', σσ. 122-125.
116. Βλ. σχετικά, Bernard Lewis, *Η Ανάδυση της Σύγχρονης Τουρκίας*, ό.π., τ. Α', σσ. 146-156, Αβραάμ Βαπορίδης, *Βιογραφική Ιστορία των Σουλτάνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, τχ. Β', Βουτυράς, Κωνσταντινούπολη, 1885, σσ. 158-168.
117. Πρόκειται για τον σημερινό "Λευκό Πύργο". Βλ. Βαπορίδης, *Βιογραφική Ιστορία των Σουλτάνων...*, ό.π., σσ. 174-186. Για την εξάλειψη του σώματος των γενιτσάρων βλ. μεταξύ άλλων, Bernard Lewis, *Η Ανάδυση της Σύγχρονης Τουρκίας*, ό.π. σ. 187-191· Patrick Kinross, *The Ottoman Centuries: The Rise and Fall of the Turkish Empire*, Λονδίνο 1977, σσ. 456-457· David Nicolle, *The Janissaries*. Osprey Publishing Λονδίνο 1995, σ. 7· Jason Goodwin, *Lords of the Horizons: A History of the Ottoman Empire*, H. Holt, Νέα Υόρκη 1999, σσ. 296-299.
118. Sommerville Story [ed.], *The Memoirs...*, σσ. 7-8.
119. Ό.π.
120. Ό.π. [μετάφραση δική μου]· Αραβαντινός, *Χρονογραφία*, τ. 1, σσ. 261, 288, 306, 319, 328-329, 383, 400-401, 409-10· Miller, ό.π., σ. 194. Το γεγονός αναφέρει και ο Διονύσιος Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, τ. 12, Μέλισσα, Αθήνα 1960, σ. 56, που σημειώνει συγκεκριμένα ότι ο Ισμαήλ μπέης «ενώ ανήρχετο την κλίμακα του σεραγίου του πασά εφρονεύθη.» Επίσης ο Miller, ό.π., σ. 194, σημειώνει «ότι ο Ρεσίντ Πασάς εκτέλεσε με δόλο τον ισχυρό μπέη της Βαλόνας.»
121. Sommerville Story [ed.], *The Memoirs...*, σ. 8.
122. Ahmet Uzun, ό.π., σ. 23· Pollo-Puto, ό.π., σ. 142· Απόστολος Βακαλόπουλος, *Η εξόντωση των αλβανών μισθοφόρων της Πύλης στο Μοναστήρι (Μέσα 1830). Η καταδίωξη των τελευταίων μακεδόνων κλεφταρματωλών (1830-1834) και η εξάλειψη του θεσμού τους*, [με πηγή τον αυστριακό πρόξενο Θεσσαλονίκης ανεβάζει τον αριθμό των νεκρών στους 800. Österreich Staataarchiv. Abt. Haus-Hof und Staataarchiv, Türkei VI, Consulat Salonich]· Π. Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, Αθήνα 1895, σ. 387-388.
123. Polo-Puto, ό.π., σ. 141· M. Konitz, *The Albanian Question*, Vatra, 1918, σ. 12· Βακαλόπουλος, ό.π., ο οποίος παραπέμπει στην ανέκδοτη έκθεση του αυστριακού προξένου Θεσσαλονίκης, G. de Chabert, με ημερομηνία 15 Νοεμβρίου 1831, στο Österreich Staataarchiv, ό.π.,).
124. Ζωρζ Καστελλάν, *Η Ιστορία των Βαλκανίων*, Γκοβόστης, χ.χ., σ. 499. [*Histoire des*

Balkans, Fayard, Παρίσι 1991]. «Τα μέτρα ήταν επιζήμια για τα συμφέροντα των ευγενών όπως ήταν και γενικώς απαράδεκτα από το λαό», σημειώνει ο Ισμαήλ Κεμάλ. *Sommerville Story* [ed.], *The Memoirs...*, σ. 9. [μετάφραση δική μου]

125. Marmullaku, *ό.π.*, 21
126. Κοκολάκης, *ό.π.*, σσ. 130-131.
127. Π. Αραβαντινός, *Χρονογραφία*, τ. Α', σ. 408.
128. Η Labëria [: Λιαπουριά, η περιοχή των Λιάπηδων] κομμάτι του ευρύτερου αλβανικού νότου (της χώρας των Τόσκηδων) είχε τα βόρεια σύνορα της νοτίως της Αυλώνας με νότιο σύνορο τους Αγίους Σαράντα (Sarandë), περιλάμβανε το Αργυρόκαστρο και εκτεινόταν ανατολικά έως το Τεπελένι. Ο Kanuni i Labërisë (ή Kanuni i Papa Zhulit) εφαρμόζοταν στις νότιες αλβανικές επαρχίες της Αυλώνας, του Κουρβέλεσι, της Χιμάρας και του Τεπελενίου, και ιδιαιτέρως στην περιφέρεια που ονομάζεται «περιοχή των τριών γεφυρών» (Ντρασόβιτσα, Κάλασα, Τεπελένι,). Για τους διάφορους kanun (*Kanuni i Lekë Dukagjinit* Κανόνας του Λεκ Ντουκανγκίν, *Kanuni i Skënderbeut* Κανόνας του Σκεντέρμπεη, *Kanuni i Malsisë së Madhe* Κανόνας των Ορεισίβιων κ.ά) που επικρατούσαν, κυρίως, στις ορεινές αλβανικές κοινότητες του ευρύτερου αλβανικού χώρου, στις οποίες ουδέποτε μπόρεσε να επιβληθεί επί της ουσίας ο ισλαμικός νόμος (Şaria), βλ. Robert Elsie, *A Dictionary of Albanian Religion, Mythology, and Folk Culture*, Hurst & Company, Λονδίνο 2001. σσ. 146-150.
129. *Sommerville Story* [ed.], *The Memoirs...*, σ. 9 [μετάφραση δική μου].
130. Βλ. σχετικά στο, Μίλτος Σπυρομήλιος, «Ελλάς και Αλβανία. Ο Γκιουλέκας,» *Νέος Κουβαράς*, τ. 3 (1965). Ο αλβανός (λιάπης) μουσουλμάνος Ζενέλ Γκιουλέκας, μία ελκυστική προσωπικότητα στην αλβανική εθνικιστική ιστοριογραφία, αλλά και στη λαογραφία και την ποίηση, διεκδικήθηκε και από ένα μέρος της ελληνικής εθνικιστικής ιστοριογραφίας. Έτσι, έλληνες εθνικιστές ιστοριογράφοι τον καταγράφουν ως 'ακραιφνή Έλληνα,' βαπτίζοντάς τον Gjon Leka, σε Ιωάννη (Gjon) Αλεξίου (Leka) — γιατί άραγε κάποιος 'ακραιφνης Έλληνας' προτιμούσε να παρουσιάζεται με αλβανικό όνομα και επίθετο. Βέβαια, το οικογενειακό επίθετο Gjon-Leka όντως υποδηλώνει χριστιανική καταγωγή της οικογένειας (χριστιανοί άλλωστε ήταν όλοι οι Αλβανοί πριν την οθωμανική κατάκτηση) αλλά όχι ελληνική. Περαιτέρω οι οπαδοί της ελληνικότητας του Γκιουλέκα δείχνουν να αγνοούν ή να παραβλέπουν το όνομά του, Zenel, αδιάφυστο στοιχείο της μουσουλμανικής ταυτότητάς του. Άλλοι πάλι, σημειώνουν ότι ήταν εγγονός χριστιανού και γιος χριστιανού εξωμότη, κάτι που και πάλι δεν τον καθιστά αυτομάτως Έλληνα.
131. Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 132.
132. *Sommerville Story*, *The Memoirs...*, *ό.π.*, σ. 9.

133. A. Popovic, «Mustafa Pasha Bushatli», *Encyclopaedia of Islam*, ό.π., τ. VII, σ. 720.
134. Αβραάμ Βαποριόδης, *Βιογραφική Ιστορία των Σουλτάνων...*, ό.π., σσ. 186-190.
135. Sommerville Story, *The Memoirs...*, ό.π., σ. 12 [μετάφραση δική μου].
136. Για την στάση της ελληνικής πλευράς κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο βλ. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Όθωνος, Βασιλέως της Ελλάδος, 1832-1862*, Αθήνα 1894, σσ. 531-532· Σπύρος Μαρχεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος*, τ. Α', 1828-1862, Πάπυρος, Αθήνα 1966, σ. 238· Στέφανος Παπαγεωργίου, *Από το Έθνος στο Γένος. Η Θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους 1821-1862*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004, σσ. 468-475. Για τον Κριμαϊκό Πόλεμο και τα «αλυτρωτικά» ελληνικά κινήματα, βλ. Δ.Γ. Κουτρομπάς *Η Επανάσταση του 1854 και οι εν Θεσσαλία ιδία επιχειρήσεις*, Αθήνα, 1876· Κ.Α. Παπαγεωργίου, «Η Ηπειρωτική Επανάσταση του 1854», *Ηπειρωτική Εστία*, τ. Η', Ιωάννινα, 1959· Π. Πηλίκας, *Απομνημονεύματα της υπουργίας Σπυριδωνος Πηλίκας...*, χ.ε., Αθήνα 1893, κ.ά.
137. Sommerville Story, *The Memoirs...*, ό.π., σ. 15.
138. Βλ. ενδεικτικά, Β.Χ. Σκαφίδας, «Η ελληνική επανάσταση του 1854 εν Ηπείρω και Θεσσαλία και η καταστροφή του Μετσόβου», *Ηπειρωτική Εστία*, τ. Γ', Ιωάννινα, 1954· Δημήτριος Καμπούρογλου, *Θεόδωρος Γρίβας. Βιογραφικόν Σχεδιάσμα Επί Τη Βάσει Ανεκδότων Εγγράφων και Σημειώμάτων*, χ.ε., Αθήνα 1896, σσ. 58-68.
139. Εκείνη περίπου την περίοδο αναβαθμίζεται οικονομικά ο εξάδελφος του Μαχμούντ, Σουρέγια Μπέης Βλόρα, ο οποίος θα εξελιχτεί σε έναν από τους πλουσιότερους ανθρώπους της νότιας Αλβανίας, και θα διεκδικήσει την αρχηγία του οίκου. Ο γιος του, Εκρέμ Μπέης, στα *Απομνημονεύματά* του αναφέρει ότι ο πατέρας του σε διάστημα 20 ετών αύξησε την περιουσία της οικογένειας κατά 20 εκατομμύρια γερμανικά μάρκα, επαναφέροντας την στην οικονομική ευημερία της περιόδου πριν από το 1840. Clayer, ό.π., σσ. 332, 333
140. M. Şükrü Hanioglu, *The Young Turks in Opposition*, Oxford University Press, χ.τ. 1995, σσ. 66-67.
141. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Ισμαήλ Κεμάλ: «Στη συνέχεια η συνεδρίαση διακόπηκε και τα μέλη εγκατέλειψαν την αίθουσα για να σηκώσουν στο σπίτι μου—το σπίτι όπου γεννήθηκα και όπου έζησαν οι πρόγονοί μου— εν μέσω επιδοκιμασιών χιλιάδων λαού την ένδοξη σημαία του Σκεντέρμπεη, που ήταν φυλαγμένη για 445 χρόνια. Ήταν μία αξέχαστη στιγμή για μένα, και τα χέρια μου έτρεμαν από την ελπίδα και την υπερφάνεια καθώς τοποθετούσα στο μπαλκόνι του παλαιού οικοδομήματος τη σημαία του τελευταίου εθνικού ηγέμονα της Αλβανίας. Φαινόταν, εκείνη την στιγμή, σαν να είχε περάσει το πνεύμα του θάνατου ήρωα σαν μία ιερή φλόγα πάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων». Sommerville-Story, *The Memoirs...*, ό.π., σ. 372, [μετάφραση δική

μου]. Πρόκειται για ένα διαδεδομένο και πολύ αγαπητό εθνικό αλβανικό μύθο. Σύμφωνα με αυτόν, η σημαία του μεγάλου αλβανού πολέμαρχου Σκεντέρμπεη, φυλαγμένη για αιώνες –κανείς δεν γνωρίζει πώς, πού και από ποιους διαδοχικά– βρέθηκε στην Αυλώνα, ειδικά την ημέρα της διακήρυξης της εθνικής ανεξαρτησίας. Η αλήθεια είναι λιγότερο εντυπωσιακή η σημαία που υψώθηκε στο μπαλκόνι της οικίας της οικογένειας Βλόρα βρισκόταν στην κατοχή του ανεψιού του Εκρέμ Μπέη Βλόρα, ο οποίος την είχε πάρει από τον Don Juan Aladro Castriota de Perez y Velasco, έναν πάμπλουτο Ισπανό επιχειρηματία που είχε «αγοράσει» τίτλους ευγενείας και ισχυριζόταν, ψευδώς, ότι ήταν απόγονος του Σκεντέρμπεη, και που χρησιμοποιούσε το δικέφαλο αετό στο οικοσήμο και το προσωπικό λάβαρό του. Ο Aladro θα ήταν, τον επόμενο χρόνο ένας από τους πολλούς διεκδικητές του αλβανικού θρόνου.

142. Clayer, *ό.π.*, σ. 624· Pollo-Puto, *ό.π.*, σ. 209.